

Asutawa Kogu

3. istungjärk. **Protokoll nr. 119 (22)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 26. märtsil
1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi
Walges saalis.

Kokku on tulnud 95 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: töö- ja hoolekandeminister **A. Paiwadre**, haridusminister **K. Treffner**.

P ä e w a k o r d:

1. Määrus Wabariigi Walitsuse õiguste kohta riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade asjus — III lugemisel.

2. Awalikkude algkoolide seadus — II lugemisel.

3. Seisuste kaotamise seadus — II lugemisel.

4. Kinnitusameti seadus — II lugemisel.

5. Kinnitusnõukogu seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **A. Jürman**.

Koosolek algab kell 5.35 min.

1. Päewakorra Juhataja A. Rei:
täiendamine. Awan koosoleku. Tä-

nase päewakorra täienduseks on wanematekogu poolt ettepanek tehtud päewakorda üles wõtta punkt: Asutawa Kogu istungitele pühadewaheaeg teha. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Juhatus paneb ette see punkt päewakorras esimeseks wõtta. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

M. Neps (sd.): Mina panen ette seisuste kaotamise seadus päewakorra III punkti all ja awalikkude algkoolide seadus IV punkti all üles wõtta, põhjendades seda sellega, et see lühikene seadus wõiks wäheste ajaga wastu wõetud saada, kuna kooliseadus tükk aega ära wõtaks ja II lugemisel siiski wastuwõtmata jääks.

H. Kuusner (rhw.): Mina ei wõi härra Neps'i ettepanekuga nõus olla. Kui Asutaw Kogu pühadewaheajale läheb ja

seisuste seadus wastu wõtmata, siis ei ole sellest suurt häda, kui ta lühikese aja wiib. Seaduses tulewad teatud parandused ette wõtta, mis läbikaalumist nõuavad. Kui ma ei eksi, siis on mitmesugused protestid selle kohta walitsusele esitatud. Kui põhjendatud need protestid on, seda mina ei tea, aga et see seadus terwe instituudi ärakaotamist puudutab, sellepärast oleks põhjalikku läbikaalumist wõimaldades soowitaw, et teda täna wastu ei wõetaks. Panen ette päewakord endiseks jätta ja waidlen rahwasaadik Neps'i ettepaneku wastu.

N. Kann (krst.): Panen ette seisuste ärakaotamise seadus päewakorrast ära wõtta, et sellega fraktsioonidele wõimaldada seisukohta wõtta. Walitsusele on märgukiri apostliku-õigeusu piiskopkonna walitsuse poolt selle seaduse kohta esitatud, mida ehk läbi kaalutakse. Pärast pühi oleks kohasem siis seadust Asutawas Kogus läbi arutada.

Juhataja A. Rei: Päewakorra kohta on 2 ettepanekut tehtud: rahwaesitajate Neps'i ja Kann'i poolt. Panen rahwaesitaja Kann'i ettepaneku, kui kaugeemaleulatawama, hääletamisele. (Hääletatakse.) Rahwaesitaja Kann'i ettepanek on 28 häälega 24 wastu tagasi lükatud. Panen rahwaesitaja Neps'i ettepaneku hääletamisele. (N. Kann, krst.: Leian, et ei ole kwoorumi!) Palun kwoorumi ära lugeda. (Loetakse koosolijaid.) Rahwasaadikuid on koos 66, seega on nõutaw enamus kohal.

N. Kann (krst.): Et wahepeal tööerkonna rühm saali juurde on tulnud, sellepärast palun minu ettepanek weel korra hääletamisele wõtta.

Juhataja A. Rei: Teie ettepanekut ei saa wastu wõtta, sellepärast et hääletamise ajal kwoorumi küsimust üles ei tõstetud ja seega siis hääletamine ka seaduslik oli. Nüüd panen rahwasaadik Neps'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Rahwaesitaja Neps'i ettepanek on saanud 32 häält poolt ja 32 häält wastu, seega ei ole ka rahwaesitaja Neps'i ettepanek wastu wõetud. Teisi ettepanekuid ei ole.

2. Asutawa Kogu istungitele waheaja määramine.

Esimene päewakorrapunkt on pühadewaheaja küsimus. Wanematenõukogus awaldati soowi pühadewaheag Asutawa Kogu ja delegatsiooni istungitele kuulutada, kuna lõputermi kohta kaks ettepanekut oli, 9. ja 13. aprillil. Pean omaks kohuseks mõlemad ettepanekud hääletamisele panna. Panen hääletamisele Asutawa Kogu istungitele waheag määrata tänasest päewast alates. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Ettepanek on tehtud kunni 9. aprillini ja kunni 13. aprillini. Panen paralleel-hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek waheaga määrata kunni 13. aprillini on absoluutse enamusega 53 häälega wastu wõetud.

3. Määrus Wabariigi Walitsuse õiguste kohta riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade asjus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Piiskar** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega määruseelnõu peal kirija § 1.

Määrus Wabariigi Walitsuse õiguste kohta riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade asjus.

§ 1. Wabariigi Walitsusele antakse ajutiselt ministriumide ja neile alluivate asutuste koosseisude kinnitamise, muutmise ja palkade normeerimise õigus.

Aruandja **J. Piiskar** (loeb): „§ 2. Riigilt eriseadustega määratud palgasaaajatele tõstetakse palka samal määral, kui kõigile riigiteenijatele.“

Seda paragrahwi arutas täna rahaasjanduse komisjon ja leidis, et § 2. redaktsiooniliselt selge ei ole. Kui esimeses paragrahwis öeldakse, et koosseisude kinnitamise, muutmise ja palkade normeerimise õigus antakse Wabariigi Walitsusele, siis mõtles rahaasjanduse komisjon, et selle normeerimise all tuleb mõista mitte ainult palkade tõstmist, waid tarbekorral ka teatawate ametnikkude ühest järgust teise paigutamist, nagu see ette oli nähtud walitsuse poolt ette pandud kawas, mis omal ajal rahwaesitajatele kätte saadeti. Seda õigust soowib rahaasjan-

duse komisjon laiendada ka § 2. kohta ja teeb ettepaneku see paragrahw järgmises redaktsioonis wastu wõtta: „Riigilt erimääruste järele palgasaaajate palgad normeeritakse samadel alustel, kui kõigi teiste riigiteenijate omad.“

Juhataja **A. Rei**: § 2. kohta on kaks ettepanekut. Panen nad paralleel-hääletamisele. (Hääletatakse.) Absoluutse enamusega on § 2. wastu wõetud sellel kujul, nagu ta III lugemisele ette pandi. Panen selle määruse terwena hääletamisele. (Hääletatakse.) Seega on see määrus III lugemisel nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Piiskar**: Teen ettepaneku, et sel seadusel on edasilükkamatuse iseloom.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Piiskar**: Teen ettepaneku seda seadust maksma panna ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

4. Awalikkude Hariduskomisjoni aruandja W. seadus — II lugemisel.

Asutawa Kogu koosolekul arutati § 19. ja sellele tehti üksikud parandused, nimelt soowitati, et wälja jääks järgmine osa paragrahwist: „Silmas pidades kohalikke olusid wõib jaotada algkooli kaheks astmeks, kusjuures 4 esimest õpeaastat moodustawad algkooli alama järgu, kaks järgmist — kõrgema järgu“. Kui see osa saaks wälja jäetud, siis kujuneks § 19. järgmiselt: „Algkooli kursus kestab 6 õpeaastat, mõjuwail põhjustel wõib algkooli ka teisiti astmetesse jagada.“ Hariduskomisjon seisab ka sellel seisukohal, et algkooli wõib astmetesse jagada, on küll ära nähtud, et soowitaw oleks jagada niiwiisi, et 4 esimest aastat moodustawad esimese järgu, teised 2 aastat kõrgema järgu. Komisjoni nimel wõin sellega ühineda. Peale selle on weel parandus tehtud, et see märkus, mis § 19. juurde käib, ise paragrahwina saaks üles wõetud, ka sellega ühineb komisjon.

N. Kann (krst.): Tahaksin selle § 19. kohta märkusi teha. Ma arwan, et see ei teeks kahju, kui ma seda paari sõnaga kordaksin, mis ma wiimasel korral ütlesin, kui ma § 19. täienduse tegin. Asi seisab nimelt selles, et siin selle paragrahwi järele on võimalik pärast 4 õppeaastat õpetuse harunemist ette võtta. Ühest küljest läheks algkool edasi ja see oleks algkooli kõrgem aste ehk järk ja tema oleks kahe wõi 3-aastane, nagu teda wastu wõetakse, ja selsamal ajal algaks 5 õppeaastal keskkoolis esimene klass. See oleks tingimata tarwilik sellepärast, et siis meil kewadeks, kui sisseastumise eksamid algawad, teada oleks, kus kohast õieti keskkool algab. On mõtteid awaldatud, et see wõiks ka pärast kuuendat õppeaastat sündida wõi isegi pärast seitsmendat. Nüüd wiimasel ajal on ka ministeeriumis arusaamisele jõutud, et see võimalik ei ole. Praegu waadatakse Asutawa Kogu hariduskommisjonis tehnikumi põhikirja läbi ja seal on nähtud, et kawatsetaw 6-aastane algkool seda algharidust anda ei jõua, mida tehnikumi sisseastujatel tarwis läheb. On kawatsusel kuuesemestrilised ettewalmistuse klassid, kus siis neid õpilasi, kes kuueaastase algkooli on lõpetanud, tehnikumi kursuse läbiwõtmiseks ette walmistatakse. See näitab, et 6-aastane algkool mitte seda algharidust ei anna, mida sisseastujatel tehnikumisse tarwis on. Niisama on lugu ka keskkoolidega ja mitmesuguste teiste erikoolidega. Sellepärast arwan ma, et meie peaksime sellele seisukohale asuma, nagu Saksamaal on asunud. Nimelt peaksime wastu wõtma 4-aastase põhikooli, mis kõigile sunduslik oleks. See oleks ühtluskooli algaste. Selle kursuse peaksid kõik lapsed läbi wõtma. Pärast seda 4 aastat hakkab harunemine: ühest küljest läheks algkool edasi nii mitme aastani, kui meie teda wastu wõtame ja selle peale ehitaksime siis uued järgud, kas erikoolid, wõi ka keskkoolid, 5- wõi 6-aastased. Teisest küljest algaksid pärast 4-aastat põhikooli 8-klassilised keskkoolid. Et meie 6-aastasest algkoolist mitte häid ettewalmistatud õpilasi oma keskkoolile ei saa, selgub sellest, et meie algkoolisid nii ruttu hästi sisse seada ei suuda, vähemalt praegustel esimestel aastatel mitte. Maal on koole olemas, mis oma kooliõpetajate poolest nõrgal alusel seisawad. Niisuguste koolide õpilased ei jõua wõistelda nendega, kes näiteks Tallinnas algkoolis 4 aastat on käinud. Meie ei saa selle poo-

lest, kordan weel kord, lähemas tulewikus mitte paremale järjele. Seda näeme sellest, kui meie Eestit Saksamaaga wõrdleme. Saksamaal on 60. miljoni elaniku kohta 500 kooliõpetajate seminaari ja ettewalmistuse õppeasutust, meil aga 1½ miljoni elaniku kohta ainult kolm. Et meie nii palju ettewalmistatud kooliõpetajaid saaksime kui tarwis on, tuleks kooliõpetajaid ette walmistada vähemalt 12 seminaaris. Kunni meie tarwiliku arwu rahwakooliõpetajate seminaraare saame, läheb weel palju aega tarwis. Meie peame tunnistama, et meie algkoolid ei suuda õpilasi ühtewiisi ette walmistada: ühed teeksid seda rahuloldawalt, teised aga halwasti. Saksamaal on tähele pandud, et õpilased, kes 4 aastat algkoolis on käinud, sedasama 4 aasta jooksul läbi wõtta suudawad, mis siiamani keskkoolide kolmeaastaste ettewalmistusklasside õpilased läbi wõtawad. Kui meie nelja-aastase põhikooli sisse seame, siis kaotawad need õpilased, kes linnas on, ja enam-wähem intelligent wanemate lapsed on, terwelt ühe aasta, sest siiamani oli koolikursus 11-aastane, siis aga 12-ne. Kui meie nüüd algkooli kursuse 6-aastase wõtame, siis oleks see kaotus 2 aastat. Arwan, et seda wist keegi teist ei soowi, et linna ja maa rohkem haritud elementide lapsed niipalju kaotama peaksid. Sellepärast oleks minu ettepanek, et meie selles paragrahwis kindlaks määraksime, et algkooli algaste oleks 4-aastane. Nagu juba ülemal öeldud, tuleks siis harunemine: need lapsed, kes keskkooli ei mõtle sisse astuda, käiksid algkoolis weel kaks kunni kolm aastat edasi, teiselt poolt algaks aga ka pärast neljandat õppeaastat keskkool peale kaheksa-aastase kursusega. (W a h e l h ü ü e: R ä ä g i b e s i m e s e p a r a g r a h w i w a s t u !) Siis oleks meil teada, missugustesse klassidesse tulewal õppeaastal lapsed, kes keskkooli astuda tahawad, sisse astuda wõiwad. See on nimelt sellepärast hädasti tarwilik, et meil keskkooliseadust olemas ei ole. Mina ei usu, et meie ülepea sellel aastal keskkooliseaduse läbi waadata jõuame. Meil on palju teisi küsimusi ees. Teadupärast ei ole ministeerium selle kokkuseadmisele weel asunud. Meie peaksime siin vähemalt ära tähendama, mitmeaastase kursusega meie keskkoolid oleksid. Ma kordan weel, et 6-aastase algkooli kõrwal peaks olema kaheksa-aastane keskkool, mis algaks pärast 4-dat õppeaastat. (W a h e l h ü ü e: T e i e m ä r k u s r ä ä -

gibise selle paranduse vastu!) Ei räägi sugugi. Kui teie aru saate, siis peaks minu seletus teile ka selge olema.

Juhataja A. Rei: Peale eelpool toodud paranduse on veel rahwasaadik härra Kartau poolt parandus esitatud, milles ettepanek tehakse, et algkooli kursus 7 aastat kestaks. Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Hariduskomisjonis wõeti 7. õppeaasta kohta eitaw seisukoht, sellepärast ei saa selle parandusega mitte ühineda. Pean küll tähendama, et on kawatus 6-aastasele algkooli kursusele veel kaheaastast täiendawat kutseõpetuskooli juurde lisada, nii et kui keegi keskkoolis edasi ei taha õppida, siis wõib ta veel paar aastat täiendawas õppeasutuses õppida. Kui meie nüüd 7-aastase algkooli kursuse vastu wõtaksime ja peale selle veel kaheaastase täienduskooli, siis kestaks sellega õpetus 9 aastat. Komisjoni nimel ei wõi ühineda mitte ka härra Kann'i ettepanekuga. On ükspuhas, kus kohal õieti algkooli õpilased õpiwad, kas algkooli wõi keskkooli ruumides, waid meil peab ühtluskool olema. Selle järele wõidakse nõuda, et kõik peawad algkooli läbi tegema ja siis on ka ajutised algkooli õpilased sunnitud alles keskkoolidesse minema. See ei käiks mitte siia seadusesse, waid seda peaks elluwiiamise seaduses ära näitama. Sellepärast teen ma ettepaneku komisjoni nimel wiimast määrust koolide elluwiiamise seaduses ära määrata.

Juhataja A. Rei: Käesolewa paragrahwi kohta on järgmised parandused tehtud. Rahwasaadik Kartau poolt: „Algkooli kursus kestab 7 õppeaastat. Silmas pidades kohalikke olusid, wõib jaotada algkooli kaheks astmeks, kusjuures 4 esimest õppeaastat moodustawad algkooli I astme, 3 järgmist — II astme. Mõjuwail põhjustel wõib algkooli ka teisiti astmeisse jagada.“

Selle paragrahwi märkus wälja jätta.

Siis rahwasaadik Kann'i ettepanek: „2 järgmist kõrgema järgu“ järel juurde lisada sõnad „mille juures kaks järgmist klassi ka kesk- wõi erikooli kaheks esimeseks klassiks olla wõiwad.“ Ja siis ettepanek, millega ühinenud komisjoni aruandja — wälja jätta „silmas pidades“ kunni „kaks järgmist kõrgema järgu“

lõpus „teisiti“ ja märkus iseseiswa paragrahwina vastu wõtta.

Kõige esiti tuleb hääletamisele rahwasaadik Kartau ettepanek, kui kaugemale ulataw. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on r.h.s. Kann'i parandus tagasi lükatud.

Nüüd tuleb hääletamisele § 19 nende parandustega, millega komisjoni aruandja ühinenud. (Hääletatakse.) § 19 on 43 häälega 19 vastu wõetud.

Aruandja W. Päts kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse vastu nähtawa enamusega §§ 20 ja 21.

§ 20. Kooliaasta kestab 1-sest augustist kunni järgmise aasta 31. juulini.

§ 21. Tegelik õpetöö maal kui ka linnas peab kestma vähemalt 35 nädalat aastas. Selle alguse, lõpu ja waheajad ja üleüldised ning kohalikud pühad määrab ära haridusministeerium, selle juures silmas pidades kohalikkude kooliwalitsuste soowe.

Aruandja W. Päts (loeb): § 22. Pedagoogikanõukogudel on õigus koolitööd õpeajal seisma panna, kui seda nõuawad järgmised erakorralised olud: 1) tõbed ja taudid; 2) temperatuur alla 20° R; 3) looduslikud ja teised olulised takistused ja muud üleüldised õnnetused (uputus, tulekahjud jne.); 4) kui 50% õpilasi puudub klassist. Igast koolitöö katkestamisest antakse kooliwalitsusele teada.

A. Weiderman (töer.): Siin on ette pandud, et pedagoogikanõukogu wõib õppeajal koolitööd seisma panna. Et see küsimus aga, kas koolitööd õppeajal katkestada wõi mitte, on väga tähtis, siis läheks tingimata selleks veel teise asutuse nõusolekut tarwis, eestkätt selle asutuse nõusolekut, kes kooli ülewal peab. Täna wu tuli Tallinnas tarwis koolitööd katkestada taudide laialilagunemise tõttu. Siis tuli ilmsiks, et tegelikus elus pedagoogikanõukogu õppetöö katkestamise asjus väga järelandlik oli, sest linna haridusosakond ei pidanud sagedasti ette toodud põhjusi mitte küllalt mõjuwateks. Sellepärast leian ma tarwiliku olewat, et kuigi koolitöö seismapanek peaks sündima, siis ainult kohaliku kooliwalitsuse nõusolekul. Samuti pean ma tarwilikuks,

et kui koolitöö pikemat aega seisab, siis sellest haridusministeeriumile teatama peab, et see samme astuks takistuste kõrvaldamiseks, mis tööseisaku wälja kutsunud. Sellepärast panen ma järgmised parandused ette: § 22-es pärast sõnu „pedagoogikanõukogul on õigus“ juurde lisada „kohaliku kooliwalitsuse nõusolekul“. Nõndasama ka juurde lisada tähendus: „Igast õpetöö katkestamisest, kui ka õpetöö alguse edasilükkamisest, ning lõpetamisest, mille aeg üle nädala kestab, teatab kohalik maakonna wõi linna kooliwalitsus haridusministeeriumile.“

Sama arwan ma, et 4. punkt mitte küllalt põhjendatud ei ole, et kui 50% õpilasi puudub klassist, tuleb õppetöö katkestada. Sellepärast teen ma ettepaneku punkt 4. wälja jätta.

Haridusminister K. Treffner: Mina panen ette seda paragrahwi wälja jätta, sest sisu poolest kuulub ta üldisesse kooliseadusesse. Koolitöö katkestamist käsitaw punkt, mis siin ette nähtud, mis nii hästi alg- kui ka keskkoolide kohta käib, oleks kohasem üldisesse kooliseadusesse paigutada.

A. Weiderman (töer.): Ma ühinen selle ettepanekuga.

Aruandja W. Päts: See seisukoht, et § 22. wälja jätta, ei olnud hariduskomisjonis mitte arutamisel, kuid kui kindel oleks, et see paragrahw tuleb üldisesse kooliseadusesse, siis wõib olla, ei olekski teda algkooliseadusesse waja, kuid wõib olla, on juba tarwidus tema järele, sellepärast ei saa haridusministri ettepanekuga ühineda. Mis puutub härra Weiderman'i ettepanekutesse, siis wõib nende parandustega ühineda.

A. Weiderman (töer.): Sel juhtumisel, kui seda paragrahwi wälja ei jäeta, jään oma endise ettepaneku juurde.

Juhataja A. Rei: Panen esiteks hääletamisele haridusministri ettepaneku kui kaugemaleulatawama. (Hääletatakse.) Nähtawana museda on see paragrahw wälja jäetud.

Aruandja W. Päts (loeb): VI. Asutamine. § 23. Awalikud algkoolid asutatakse ja peetakse ülewal waldade, alewite, linnade wõi ka maakondade ja riigi poolt, kui neil on ülemaakonnaline wõi üleriiklik tähtsus, niisugusel arwul, nagu see on tarwilik koolikohustuse läbiwõimiseks.

Haridusminister K. Treffner: Panen ette seda paragrahwi natuke teisiti wormuleerida, et selgem oleks ja nimelt järgmisel kujul: „Awalikud algkoolid asutatakse ja peetakse ülewal waldade, alewite ja linnade poolt niisugusel arwul, nagu see on tarwilik koolikohustuse läbiwõimiseks. Algkoolid, millel on üleriiklik wõi maakondlik tähtsus, asutatakse ja peetakse ülewal riigi wõi maakonna poolt.“ Eelnõu redaktsioonis laseb see paragrahw kahelda, missuguseid koole riik ja missuguseid maakond oma kulul awama peab. Algkoolide ülewalpidamine, mis kuuluwad üldsuse huwide piirkonda, näiteks kurtummade koolid, peab loomulikult mitte kohaliku omawalitsuse, waid riigi asi olema.

M. Bock (sks.): Ausser den estnischen Schulen gibt es hier noch russische, schwedische und deutsche Schulen nach dem Entwurf. Die Administration und Verwaltung dieser Schulen vorauszu-sehen ist zur Zeit unmöglich, da das Grundgesetz, dass die Tätigkeit der völkischen Organisationen regeln soll, noch im Werden ist. Von dem Standpunkt ausgehend, dass den völkischen Minderheiten an der Verwaltung ihrer Schulen einen regen Anteil gewährt werden soll, finde ich, dass dieser Prinzip hier schon zum Ausdruck gebracht werden muss. Daher beantrage ich zu dem Paragraf 23 folgende Anmerkung beizufügen: „Rahwusliikkude wähemuste koolide korraldus ja walitsemine määratakse eriseaduse läbi kindlaks.“

J. Jans (sd.): Awalikkude algkoolide seaduste kohta awaldas, nagu rahwasaadikud mäletawad, omawalitsuse komisjon oma arwamist. Peasjalikult sõeluti neid paragrahwe, mis koolide asutamise kohta käisid. Seal juhiti tähelepanu selle peale, et need paragrahwid, mis koolide asutamise kohta käiwad, ei ole küllalt põhjalikud, küllalt otstarbekohased ja ei anna kindlustust selleks, et meie algkoolide wõrk, mida asutama hakatakse, oleks küllalt wälja töötatud. Ma tuletan meelde, miks nimelt need paragrahwid puudulikud on. Esimene seisukoht on see, et ei ole olnud mitte üks peremees nende algkoolide wõrgu asutamise kohta määratud, waid siin on, nagu sellest paragrahwist näha, terwelt mitu peremeest, kuna aga algkoolide wõrk peaks ühtlane olema üle terve riigi, peaks ehitatud saama

ühise süsteemi järele. Selle paragrahwi järele, mis komisjoni poolt ette pandud, ei tea seda oletada. Kuna wallad oma warandusliku ja waimlise seisukoha poolst teineteisest lahku lähewad, seda rohkem lahkuminewad on seisukohad walla ja riigi wahel. Haridusministeerium tegi redaktsioonilise paranduse selle paragrahwi juurde. Muuseas kuidagi wiisi ära tähendades, missugused algkoolid on üleriikliku wõi ülemaakondliku tähtsusega on omawalitsuse komisjoni arwamise järele algkoolide wõrk oma täiuses üleriikliku tähtsusega, ja meie elu wabariigis tähele pannes ei tohiks nüüd algkooli jaotada kohaliku tähtsusega ja üleriikliku tähtsusega algkooliks. Tuletame meelde seda endist seisukorda, kus olid weel wäga halwas seisukorras olewad algkoolid ja teised seal kõrwal, mis riigi poolt ülal peeti, näiteks ministeeriumikoolid. Kas nüüd niisugune seisukord peab edasi kestma, ei wõi teada ja selle juures peaks igatahes muudatus tulema. Omawalitsuse komisjon pani ette neid paragrahwe wälja jätta, sellepärast et nad puudulikult normeeriwad meie awalikkude algkoolide seisukorda, sellepärast oleks tarwis neid wälja jätta wõi nad ümbertöötatult üldisesse koolikorraldusesse sisse wõtta. See seadus aga, mis meil praegu käes on, käsitab meie kooli sisemist korda palju rohkem, kui wälmist ja see oleks tarwis wastu wõtta, nii et omawalitsuse komisjon paneb ette koolide asutamise kohta käiwaid paragrahwe wälja jätta ja sel juhtumisel, kui koolide korralduse üldine seadus saab wastu wõetud, siis ka selle seaduse osadena wõiwad nad wastu wõetud saada. Mina isiklikult tegin pärast järgmise ettepaneku, põhimõte wabariigi algkoolide ülalpidamiseks aluseks wõtta: 1) et algkoolide wõrgu loomine ja tema korraldamine tuleks anda maakonna omawalitsuse korralduse kätte, samuti ka ligemad järelwalwe abinõud ja korraldajad nende algkoolide juures oleksid omawalitsused. Siis koolimajade remont ja kooli wajauste wäljaminekud tuleksid ära jaotada maakonnawalitsuse ja selle alama omawalitsuse wahel ja niisama ka õigused. See oli ainult põhimõtelik seisukoht, nii et mina oma ettepanekut siin ei korda ja juhin ainult selle peale tähelpanu, et tõesti on tarwis teisele alusele awalikkude algkoolide wõrgu korraldamine ehitada. Peale selle jätawad nad saatuse ära määrata praeguse willetsusesse sattunud algkooli. Nii et mina

leian, et praegu awalikkude algkoolide wõrgu korraldamiseks ja nende saatuse äramääramiseks ei ole pinda loodud selleks, et see edukalt saaks läbi wiidud.

A. Weiderman (töer.): Kui meie rahwasaadik Jans'i ettepaneku wastu wõtaksime, siis jääks see küsimus hoopis lahendamata, kes peaks algkooli sundust teostama, kes peab seda algkooli wõrku korraldama. Meie wõtame seaduse wastu, kuid seaduse täitjat ei ole, lõppude-lõpuks tuleb nii wälja, et selle seaduse edasiarutamine tuleks järele jätta. Mina arwan aga nii, et kui meie seaduses siin ära näeme, et algkool tuleb luua, et siis loomulikult tulewad kellelegi ka sellekohased kohustused peale panna. Et meil praegu omawalitsuse seadust ei ole, siis ei tea meie ka, missuguse kuju omawalitsuse alaüksus wõtab; kui omawalitsuse seadus kindla kuju wõtab, siis muidugi teeme tarwilikud muudatused, siis näeme ära, kes üldse algkooli ülewal pidama hakkab. Olen arwamisel, et algkool peab wõimalikult rahwale lähemal olema ja sellepärast peab omawalitsuse alaüksus algkoolist huwitatud olema. Kui aga paneme algkoolide ülalpidamise täiesti maakonnawalitsuse peale, siis seisaks see algkool rahwast wäga kaugel. Mina niisugusest seisukorrast ei mõista aru saada, wald ei kannaks kulusid, kuid õigus oleks temal koolielus kaasa rääkida. Et wald aga asjast huwitatud oleks, siis oleks loomulik, et tema ka kulusid peaks kandma, wastasel korral ei ole ta asjast aga mitte huwitatud. Ta teeks küll kõiksuguseid otsuseid, kuid neid otsuseid ei wõtaks mitte kooli ülalpidaja arwesse. Sellepärast ma arwan, et niikaua kui omawalitsuse seadus ilmumata on, peaks praegune korraldus maksma jääma, kui aga omawalitsuse seisukoht muudetakse, arusaadaw, et siis ka muudetakse sellekohane paragrahw kooli ülalpidamise seaduses.

Haridusminister K. Treffner: Tahaksin omalt poolt toetada seda mõtet, mis rahwasaadik Weiderman siin ütles: nimelt, et koolid peaksid kohalikkudele omawalitsustele lähedal seisma, kuid sellest ei peaks meie sarnast järeldust tegema, nagu peaks wald praeguse omawalitsuse alaüksusena ka algkooli ülalpidaja ainuüksi olema; see paneks meie algkooli, mis praegu oma ulatuses laienemas on, kammitsasse ja tal ei oleks arenemiswõimalust. Meie teame wäga hästi endisest ajast, kuidas wald oma koolide eest on

suutnud hoolitseda ja praktiline elu on siin juba väljapääsetee leidnud: nagu teile teada, on praegu maakonna ja walla wahel algkoolide ülalpidamise kulud jaotatud, ja tähtsamad kulud, nagu õpetajate palgad, kannawad praegu maakonnawalitsused, kuna aga walla omawalitsuse peal lasuwad teatawad majanduslikud kohustused, nii et minu arwates kulud juba kaunis otstarbekohaselt ära jaotatud on. Oleks õieti öelda kõige otstarbekohasem ja soowitawam, et meie omawalitsuse algüksus nii wäike ei oleks, kui ta praegu on. Seda mõtet on, nii palju kui mina tean, puudutatud muuseas ka omawalitsuse komisjonis. Oleks loomulik ja soowitaw, et algkooli ülalpidamine täielikult läheks walla kätte, — see oleks aga mõeldaw ainult siis, kui omawalitsuse algüksus ei oleks mitte praegune wald, waid palju suurem. Nii siis, see paragrahw ei tee praktiliseks käsitamiseks raskusi. Wald peab muidugi huwitatud olema koolist, tema peab osa kohustusi oma peale wõtma, maakond peab aga ka aitama, sest walla peale kõik kohustused panna, oleks ekslik.

Mis sellesse puutub, et siin ei ole ära määratud, missugune kool on ülemaalse tähtsusega ja missugune kohaliku tähtsusega, siis ei pruugi seda selles seaduses ette ära näha. Seda määrab ära haridusministeerium.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Rahwasaadik Weiderman tähendas selle kohta, et see algkooliseaduse elluwiimine oleks takistatud, kui meie peaksime selle paragrahwi sellest seadusest wälja jätma. Komisjon arutamisel leidis, et igatahes kindlust peaks selles asjas olema. Komisjon leidis, et § 23. tuleks niisugusel kujul wastu wõtta, nagu ta siin soowitatud on. Haridusministri parandused ei muuda paragrahwi sisemiselt, waid ainult täiendawad, sellepärast ühinen ma nendega.

Juhataja A. Rei: Käesolewa paragrahwi kohta on tehtud järgmised ettepanekud: rahwasaadik Jans'i poolt, et see paragrahw hoopis wälja jätta; rahwasaadik Bock'i poolt käesolewa paragrahwi juurde lisada „Rahwuslikkude vähemuste koolide korraldus ja walitsemine määratakse eriseaduse läbi kindlaks.“ Panen hääletamisele rahwasaadik Jans'i ettepaneku. (Hääletatakse.) Rah-

wasaadik Jans'i ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud. Panen hääletamisele rahwasaadik Bock'i ettepaneku. (Hääletatakse.) Rahwasaadik Bock'i ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega tuleb § 23 ühes haridusministri poolt tehtud parandustega, millega aruandja ühinenud, ja rahwasaadik Bock'i lisandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) § 23 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Päts kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 24 ja 25.

§ 24. Riik, maakond ja need linnad, mis moodustawad ilma maakonnata iseiswa administratiiwüksuse, kannawad kõik nende poolt asutatud algkoolide kulud.

§ 25. Wallad, alewid ja need linnad, mis moodustawad ühes maakonnaga administratiiwüksuse, kannawad oma koolide majanduslikud ja kõik muud kulud peale õpetajate palkade, mis on maakonna kanda. Wiimane otsustab lõpulikult koolide asutamise ja oma kooliwõrgu loomise küsimuse, kuna kooli majanduslikkude kulude kandjatel õigus on selles asjas maakonnawalitsustele põhjendatud ettepanekuid teha.

A. Weiderman (töer.): Nagu teada, on iseäranis maal meie omawalitsused sagedasti ükskõiksed koolide wastu ja ei tule ajakohastele nõuetele mitte wastu. Sagedasti, kus tarwis oli koolile tahwel wõi kaart muretseda, soowitasid wallaisad koolile urwaplaastrit. Niisugune olukord on ka praegu maksmas. Koolid ei tööta, hoonete eest ei hoolitseta, neid ei puhastata. Et korralikku koolitööd wõimaldada, siis tuleks sundida kooli ülalpidajaid kooli eest hoolitsema. Sellepärast soowitan siia § 25. järele järgmine paragrahw wastu wõtta: „Kui awaliku algkooli ülewalpidaja kooli eest mitte tarwilikult ei hoolitse, siis kannab haridusministeerium ajutiselt tarwilikud kulud, mis kooli ülewalpidajalt pärastpoole administratiiwteel sisse nõutakse.“

J. Jans (sd.): See paragrahw, mis siin lisaks on ette pandud, kannab niisugust iseloomu, et tema wastu igatahes sõna peab wõtma. Siin on muuseas ette nähtud, et haridusministeerium kannab

tarwilikud kulud, mis kooli ülalpidajalt pärastpoole administratiivteel sisse nõutakse. § 25-das on ka öeldud, et maakonnawalitsus määrab kooli majanduskulud ära. Kooli ülalpidajal ja majanduskulude kandjatel ei ole mitte midagi muud õigust, kui põhjendatud ettepanekuid teha. Minu arwates on Eesti seadustes põhjendawa ettepaneku üldine õigus ära määratud ja saab ka tulewikus põhiseadus kindlustatud nii, et lõpuks ei ole peaaegu mitte midagi ütlemist. Kui nüüd ära määratakse, et teatawasse walda on kool tarwis ja see kool peab nii suur olema, mille kulud wald ära tasub, kas on siis kindel, et see nõudmine niisugusel kujul on tehtud, et seda walla eelarwe kanda suudab, ja kas sel ajal sisse antud, kui eelarwe kokku seatud. See ei peaks mitte nii üldisteks lauseteks wormuleeritud olema. Kui § 26. wastu wõeti, siis peaks ka ettepanudud paragrahwis kindlamini ära tähendatud olema, kes tarwilikud kulud igakord kannab. Panen ette see paragrahw tagasi lükata, sest need kohustused lähewad alamatele omawalitsuste üksustele liig suureks.

Haridusminister K. Treffner: Ma pean rahwasaadik Weiderman'i ettepaneku wastu waidlema. See paragrahw paneb haridusministeeriumi raskesse seisukorda, sest ei ole kerge kindlaks teha, missugusel määral tuleb ühe wõi teise kooli eest hoolitseda. Teiseks on seaduses wäga raske ära määrata, millal see tõesti sündima peab, sest ei saa kindlasti öelda, millal on kooli eest hoolitsemine rahuloldaw ja millal mitte. Pealegi wõib ettepanudud paragrahw omawalitsuse ja keskwalitsuse wahel terawaid wastolusid tekitada, mis mitte soowitawad ei ole. Kohalikud omawalitsused peawad üldise seaduse järele käima ja sellepärast ei ole põhjust administratiiv abinõusid tarwituks wõtta.

Juhataja A. Rei: Panen rahwasaadik Weiderman'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Rahwasaadik Weiderman'i poolt ettepanudud paragrahw on 23 häälega 20 wastu wastu wõetud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 26. Kooli asutamise, ümbermuutmise ja korraldamise juures tulewad täita nõuded, mis koolimajade, kooli kõrwalhoonete ja sisseseadete ning asukoha kohta ette on nähtud sellekohastes erimäärustes.

A. Weiderman (töer.): Et kohalikud omawalitsused ei suuda praegusel ajal sagedasti tarwilikke koolimajasid ehitada, on selge. Koolimajade ehitamine, mis kõikidele nõuetele wastaks, nõuab niisuguseid kulusid, et kohalikud omawalitsused ei suuda neid kanda. Juba waremalt andis walitsus ühele osale koolidele, peasjalikult ministeeriumikoolidele suurel wiisil abi. Seda wõimalust peaksime ka meie praegu ette nägema ja sellepärast panen ma ette § 26. järele järgmine uus paragrahw sisse wõtta: „Kui kohalik omawalitsus ei suuda uusi koolimaju ehitada ja neid tarwilikult warustada, siis kannab riigiwalitsus osa ehitamise ja warustamise kuludest.“

Nõndasamuti arwan, et tarwis on lahendada endiste Wene koolimajade tarwitamise küsimus, mis praegu algkoolide tarwis omawalitsuse käes on. Siin pandi algkoolide ülalpidamise kulud omawalitsuse peale. Omal ajal oli hulk nõndanimetatud kõrgemaid algkoole, mida ka riik ülal pidas ja mis nüüd omawalitsuse kätte üle on läinud. Omawalitsuse asutustel puudub seaduslik alus nende edasipidamiseks, kuna riigiwaranduste ülewõtmise komisjon neid maju tagasi nõuab. Haridusministeerium wõi Asutaw Kogu peaks niisugusele alusele asuma, et need majad omawalitsuste kätte tulewad jätta. Praegu on seisukord niisugune, et keegi ei hoolitse nende majade eest, sest keegi ei tea, kes õige peremees on. Omawalitsused arwawad, et need warandused nendelt ära wõetakse ja ei pea nende eest tarwilikku hoolt. Edasi on tarwis lahendada nende endiste õigeusu koolide küsimus, mis Wene ajutise walitsuse 8. mail 1917. a. seaduse järele omawalitsuse kätte läinud, need koolimajad tulewad edaspidi omawalitsuse kätte jätta. Mis teistesse Wene õigeusu koolidesse puutub, siis olid need erakoolid, mida sellekohane kuratoorium ülewal pidas. Meil oli suurem osa niisuguseid õigeusu koole, sellepärast panen ette uue paragrahwi juurde wõtta ka tähendus: „Endiste Wene riigiwalitsuse poolt ülalpeetud kui ka Wene ajutise walitsuse määruse põhjal 8. maist 1917. a. ja 27. juunist omawalitsustele üle antud õigeusu kirikukoolide majad ja warandused, mis praegu kohalikkude omawalitsuste koolide jaoks tarwitada, jääwad omawalitsuste kätte ka edaspidi ühes tarwilikkude kõrwalruumidega, ilma et neil selle eest mingit tasu maksta tuleks;

kuna ühtlasi nende majade ja waranduste korrashoidmine omawalitsuste kanda läheb.“

Hariduskomisjonis oli minu ettepanek arutamisel, kuid enamus ei ühinenud sellega mitte, leides, et mis weneaegsesse kirikukoolidesse puutub, et seda küsimust nõnda lihtsalt ära otsustada ei saa. Kuid käesolew paragrahw käib ainult nende Wene koolide kohta, mis Wene ajutise walitsuse määruse järele on juba üle antud ja kui ma oleksin seda ette toonud, siis wõib olla hariduskomisjon oleks selle kohta hoopis teise seisukoha wõtnud.

M. Neps (sd.): Ma pean tähendama, et ma härra Weiderman'i poolt tehtud mõtteawaldusele wastu ei waidle, waid ma olen täiesti selle poolt, kuid ma leian, et see lihtsalt hea ja waga soow on, mida seaduses deklareerida ilmaaegne oleks ja ainult otsata kirjawahetust tekitaks. Mis-sugused tundemärgid on selleks olemas, et omawalitsus enam ei suuda koolide eest hoolitseda? Kujutage ette, et hakkawad omawalitsused selle juures waidlema, kas suudab omawalitsus koolimaja ehitada, wõi mitte. Walitsus ütleb, et omawalitsus suudab, wiimane aga ei. Kes lahendab seda wahekorda? Sellest ei tule muud wälja, kui ainult arutu kirjawahetus ja omawaheline waidlemine ja koorem jääb ikkagi paigale seisma, sest et üks kisub edasi, teine tagasi. Kes wõtatab ära riigi seadusandlikult kogult õiguse omawalitsusele abiraha määrata, ilma et selleks paragrahw oleks algkooliseaduses? Ilma selle paragrahwita on õigus omawalitsusele abiraha määrata igal ajal wähemalt riigi seadusandlikul kogul. Küsimus omawalitsuse jõuetuse kohta on wäga raske ära lahendada ja peaks siis kindel tundemärk olema, mis ajast peale omawalitsus ei jõua enam koole ülal pidada. Nii arwan mina, et selle paragrahwi esimene pool on ainult soowiawaldus ja seadusesse see soowiawaldus mitte ei kõlba. Teiseks tahaksin ma selle peale tähendada, et waewalt on kohane seda ettepanekut wastu wõtta seaduse juriidilise iseloomu alalhoidmise mõttes. Siis peab weel tähendama, et tuleb ära otsustada küsimus, kes peab parandused tegema, mis õigeusu kihelkonna koolimajade wõi endiste Wene riigi poolt ehitatud ministeeriumi koolimajades teha tuleksid. Tahetakse panna kõiki seda omawalitsuste peale, siis

peetagu meeles, et omawalitsus sugugi heameelega ei taha parandada maja, mis tema oma pole. Tähendab, peaks riik seda tegema niisama, kui kooliõpetajate palgaga. Seda aga siin kõiki ära tähendama hakata, ei ole mitte kohane ja sellepärast arwan mina, et seaduse enese autoriteedi alalhoidmiseks ei ole mitte kohane sisse panna puhast deklaratsioonilaadi soowiawaldust.

Haridusminister K. Treffner: Ma pean sellele paragrahwile wastu waidlema, wähemalt sarnasel kujul, nagu ta siin ette on toodud. Üldine nähtus on, et omawalitsus katsub sagedasti oma kohustusest kõrwale hoida. Arusaadaw, et riik sellest huwitatud on, et haridus küllalt soowitawal kõrgusel seisaks ja et ta omalt poolt niipalju, kui see üldse wõimalik, omawalitsusele appi tuleb, sest see on loomulik ja otstarbekohane riigi kohus. Nii ei ütle see paragrahw iseäranis midagi uut. Selles küsimuses, et see paragrahw tahab uut ja jäädawat pereinest leida koolide warandusele, wõiks juba põhimõttelikult leppida, kuid üle hoobiga seda ära otsustada, näiteks endiste riigi koolimajade kohta, ei ole see soowitaw, sest see takistaks ministeeriumi oma kawatsusi teostada. Praegu on lugu küll nii, et asutused, kelle kätte on antud endised Wene riigi koolimajad, on nende eest tõesti wähe hoolitsenud. Suurem jagu omawalitsuse koolidest on praegu riigi majades, kuid nad wõetakse lähemal ajal ministeeriumi hoole alla, mille juures kindel kord määratakse, mis-sugustel tingimistel koolimajad omawalitsustele tarwitada jääwad. Kindel wastutus ja kindel kohustus tuleb omawalitsustele peale panna nende majade eest hoolitsemise kohta. Sellest seisukohast wälja minnes arwan mina, et see paragrahw oleks parem wälja jätta ja tuleks läbi wiia iseseisew kõiki koolimaju ja koolide warandusi käsitaw määrus.

A. Weiderman (töer.): Mis rahwasaadik Neps'i ettepanekusse puutub, et see wälja jätta, siis pean tähendama, et siin jäetakse see seisukord lahtiseks, kui palju peab nüüd riik oma peale wõtma, sel põhjusel loobun ma selles osas oma ettepanekust.

Mis koolimaja korrastamisega puutub, siis on siin nõnda kauase wiivituse järele juba nõnda palju aega läinud, et see küsimus wõimalikult rutulist lahendamist nõuab. Mul on selle küsimusega

tegemist olnud ja ma tean, et need koolimajad nõuavad hädalist parandust, kuna aga keegi selle eest hoolt ei kanna. Teiseks, kui riik need majad oma kätte võtaks, siis jääksid need kohalikud omavalitsused, kes senni koolide eest hoolt on kandnud, — ma räägin algkoolidest, mitte keskkoolidest, — kõrvale. Küsimus on muidugi teisem keskkoolide juures. Kes peab keskkoolide kulusid kandma, kas omavalitsus või ei? Mis puutub algkoolidesse, siis ei ole see küsimus sealt senni lahendamist leidnud, ehk ta küll rutulises korras seda nõuab. Kohalik omavalitsus, kui ta neid koolisid edasi peab, on kohustatud nende waranduste eest hoolt kandma, kuid ta võib hoolitseda ainult siis, kui ta peremees on nende majade üle. Et aga nüüd haridusministeerium nende majade omanik on, siis ei peaks ta nende kroonu majade tarvitamise eest üüri nõudma, mis õiglane poleks, sest et nii on omavalitsused senni väga suuri kulusid nende koolide heaks kandnud, mis waremalt Wene riigi kanda olid. Kui nüüd haridusministeerium õige pea niisuguse ettepanekuga esineb, et neid koolisid üle võtta või omavalitsuse kätte anda, niikauaks muidugi võiks sellekohase määruse selle küsimuse lahendamiseks välja anda. Et see arwatawasti kaua aega võtab, sellepärast arwan ma küll, et see küsimus võiks saada wastu võetud, sest see puudutab algkoolisid, mitte aga keskkoolisid. Peale selle olen ma sellel arwamisel, et kui algkooli ülewal peetakse kohaliku omavalitsuse poolt, siis kohalikkudel elanikkudel kooli wastu rohkem huwi oleks. Sellepärast paneksin ma ette see küsimus kaheks jaotada, mille esimesest poolest ma loobun, teist poolt aga tähenduse näol panen ette iseseiswa paragrahwina wastu võtta.

N. Kann (krst.): Ma olen siin oma semljaki härra Neps'iga täiesti ühel arwamisel, et ei tuleks mitte algkooliseadusesse sisse võtta asju, mis temaga lähedas ühenduses ei seisa. Esiteks, käesolew algkoolideseadus peab olema ühtlane kõikidele algkoolidele, aga siin tahtakse wägisi apostliku õigeusu koolide kogukondadele ülewõtmise küsimust sisse kiskuda. Minul on teateid selle kohta olemas, et koolisid, millest härra Weiderman räägib, õige wähe olemas on. Kui meie wastu võtame tema ettepaneku üldistes joontes, siis võetakse kõik Eesti wabariigi piirides olewad apostliku

õigeusu koolid üle, kuid seda ei soowigi rahwaesitaja Weiderman. Õigeusulisi koolisid hakati Baltimaal asutama 26. märtsil 1870. aastal ja sel ajal ei käinud need koolid mitte püha sinodi alla, ei ka mitte Wene haridusministeeriumi alla, waid selleks oli asutatud iseäralik „Balti kubermangude külakoolide nõukogu“. See nõukogu awas siis koole, üüris majasid jne., kuid kroonu andis neile ülalpidamises väga wähe abi. Näiteks rahwaharidusminister andis esialgul kõigest 12.190 rubla ja pärast 1884. aastast saadik oli see abiraha 32.190 rubla. Kuid õigeusulisi koolisid oli väga rohkesti siiski olemas ja nimelt terwel Baltimaal 1914. a. oli õigeusulisi koolisid 463. Nendes õppis 18.629 last, kuid abiraha, nagu ma juba rääkisin, oli niihästi sinodi, kui ka haridusministeeriumi poolt väga wäike. Kooliõpetajad pidid selle tagajärjel väga palju kannatama. Nad pöörasid sinodi poole, katsusid seal läbi wiia, et õigeusulised koolid üle võetakse sinodi alla, kuid sinodi alla neid ei võetud, sellepärast, et see Wene riigiduumas wastuseismist leidis. Nii ei jäänud muud teed üle, kui hakati haridusministeeriumi paluma, et need koolid ministeeriumi alla võetakse. Kuid ka sellest ei tulnud midagi välja. Nii olid need koolid siis õigeusu koguduste koolid, mis ülemalnimetatud nõukogust küll ära rippusid, kus aga väga wäikene abiraha oli. Kui nüüd neid koole ja koolimajasid kogudustelt üle võtta tahetakse, siis peaks selleks erimäärus välja antama. Küsimus pidi ju täna ka õigeusuliste koolide hoonete kohta arutamisele tulema, kuid ma kahtlen, kas meie jõuame täna siin nii kaua istuda, et kuulus paragrahw seisuste ärakaotamise projektis arutamisele tuleks. Seal võiks siis seda küsimust otsustada, kuid senni tuleks minu arwates, nagu härra Neps ette pani, härra Weiderman'i ettepanek lihtsalt tagasi lükata. Wõin weel juurde lisada, et need õigeusulised koolid peaegu igalpool maakondade walitsustega kokkuleppes on üle võetud ja ka suurem hulk koolimajasid on üle antud. Midagi enam üle võtta ei ole, kuna nad maakonna omaks on muutunud ja sellepärast ei olegi mingisugust tarwidust uut ülewõtmise seadust välja andma hakata, kuna elu ise on näidanud, et nad ise ei suutnud endid ülewal püüda. Abi ei andnud meile ei riik, ega maakond, ja sellepärast ei saanud nad muud teha, kui seda, mis on sündinud: maakonnawalitsus-

sed on need koolid üle wõtnud. Mõned koolimajad olid nii wiletsad, et neist maakondadele palju kasu ei ole. Kui endine kuraator neid vaatamas käis, siis ilmus ta ka ühte Muhu saarel olewasse kooli, kus ruumid nii wiletsad olid, et talwel rohkem soojust ei saanud tõsta, kui 0 kraadini. Lagi oli sisse kukkumas ja kui kuraator kartust awaldas, et see õpilastele kaela kukub, siis wastas kooliõpetaja, et kui ta ka ühekorra kaela langeb, siis see mitte ühekorraga ei sünni, waid enne käib suur raksatus, mis heaks ettekuulutajaks on, et ära joosta tuleb. Nii-suguseid koolimaju tuli maakonnawalitsustel üle wõtta rohkesti. Paljud on ära mädanenud, et neid enam ei saagi üle wõtta, paljud on ära põlenud.

Ma panen ette härra Weiderman'i parandus apostliku-õigeusu koolide kohta tagasi lükata.

M. Neps (sd.): Pean tähendama selle peale, et rahwaesitaja Weiderman'i ettepaneku mõtte wastu nii wäga waielda ei tuleks, aga just sellepärast ei saa seda toetada, et mitte kohane ei ole selles seaduses neid ilmaasjata punkte üles wõtta. Pean tähendama et Asutaw Kogu, liiategi weel haridusministeerium wäga huwitatud on, et see küsimus wõimalikult kiirelt otsustatud saaks. Rahwasaadik Kann on wäga õieti selle peale tähendanud, et koolimajad lagunenu on. Sõjaajal ei ole keegi neid parandanud, wast neid on ainult kooliaasta algul natuke kohendatud, et hädawaewalt wõib seal koolitöö edasi minna. Kuid ma ütlen, et sel juhtumisel, kui see täiendus peaks saama wastu wõetud, mis on ette pandud, siis asi selles asjas sugugi ei parane, sest tähenduses räägitakse, et remont läheb omawalitsuste kanda. Kuid kas tema tahab 10.000 marka sinna sisse maksta, et maja wiisakalt korda seada, kui selgust ei ole, kelle omandus maja on. Sellepärast ei ei ole sellel tähendusel mingit mõtet. Ma olen tahtnud selle peale tähendada, et peaks kiires korras sellekohane määrus wälja töötatama, kus lahendataks seisukord koolimajade — noh, suhtes, kellele need majad jääwad, kas siis riigile wõi maakondadele, et pärast selle seaduse wastuwõtmist III lugemisel mingisugust segadust ega kahtlust ei tuleks. Muidugi ei taha mina haridusministrile juhtnõore anda, kuid ma usun, et Asutawal Kogul on õigus walitsusele juhtnõore anda, siis peaks ka selles asjas haridusministeerium

oma ülesandeks tegema, et ta seda küsimust lahendaks. Selle märkuse wastuwõtmisega ei ole aga see küsimus weel lahendatud ja sellepärast räägin ma selle wastu. Wõetakse see tähendus wastu, siis tekib sarnane meeolu, nagu oleks see küsimus lahendatud, kuna tegelikult seisukord aga mitte parandatud ei ole ja sellepärast peab selle tähenduse wastu rääkima. Kui meil see küsimus alles lahendamata, siis oleks see südame peal ja meie katsuksime wõimalikul juhtumisel parandust teha ja sellepärast toetan ma enese ettepanekut, härra Weiderman'i poolt ette pandud täiendust mitte wastu wõtta.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Rhs. Weiderman wõttis oma esimese paranduse § 26. kohta tagasi ja jättis ainult tähenduse, mille järgi saaksid tööd linna omawalitsuse kätte antud ja nende walitseda jäetud. Selle kohta hariduskomisjon ei wõtnud seisukohta, waid wõttis seisukohta, et ei wõi niisuguse tähendusega ühineda, osalt juba sellepärast, et see näitab ära, „et ilma tasuta“. Mitmete koolide peale on tehtud wõlad ja kes siis maksab need. Ka leidub õige palju teisi selgitamata põhjusi, mispärast mitte ei wõi neid koolimajasid üle wõtta ja sellepärast ei wõi ma selle ettepanekuga ühineda.

Juhataja A. Rei: Et aruandja rhs. Weiderman'i ettepanekuga ühinenud ei ole, siis panen ettepaneku eraldi hääletamisele. (Hääletatakse.) Rhs. Weiderman'i ettepanek on nähtawana enamusega tagasi lükatud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 27. Iga maa algkooli juures peab olema tarwilik osa maad õpilaste wõimlemis- ja mänguplatside ja õuemaaja jaoks, wähemalt 400 ruutmeetrit iga klassi kohta, umbes $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{3}$ tiinu kõlbulikkude maad kooliaia tarwis ja igale määralisele õpetajale tarwitamiseks $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ tiinu põllumaad ühes ühe lehma ja hobuse heinamaa karjamaaga.

Tähendus: Kooli maatagawarast maad sellel määral tarwitada on õigus igal õpetajal üldistel alustel maksetaw rendi eest.

J. Piiskar (sr.): Selles paragrahwis on ette nähtud koolide, mänguplat-

side, õuemaade ja wõimlemisplatside suurus 400 meetrit iga klassi kohta. See maa hulk on liiga väike, kui meie kujutame ette üheklassilist kooli, nagu nad praegu on, kus kolm jaoskonda ühes klassitoas on, mida aga seaduse järele üheks klassiks loetakse, siis on see 400 ruutmeetri suurune plats, mis 10 silda pikk, 10 lai, liig väike ja ei ole kohane mänguplatsiks. Ei oleks see ka kellegi õuema suurus, kui weel arwesse wõtta majade aset. Isegi kui wõtta näiteks 6-klassiline kool, mis loomulik kool, siiski ei oleks see mänguplats kuigi wastaw nõuetele. Kui juba wõimlemisplatsidest jutt on, siis peaks see nii suur olema, et seal ka wõimalik wabalt liikuda. Teen ettepaneku see paragrahw järgmiselt redigeerida: Wälja jätta sõnad „400 ruutmeetrit iga klassi kohta“ ja wõtta „ $\frac{1}{2}$ tiinu kooli kohta“, sest lõppude-lõpuks ei ole see nii tähtis, kas õpilasi on seal natuke rohkem wõi vähem. Peasi on, et mänguplats wõimaldaks seda ühelt poolt ja teiselt poolt: kui meie täna määraksime näiteks klasside arwu järele maahulga kindlaks, sest praegu on maa-reformi kindlustamine, kuid mis siis, kui sellele koolile ehk klasse juurde tuleb. Oleks otstarbekohasem, kui juba iga kooli kohta enam-wähem rahuloldaw maahulk oleks määratud. Kas see pool tiinu just ideaalne arw oleks, wõi peab see norm palju suurem olema, see on muidugi küsitaw, kuid ma teen selle ettepaneku, silmas pidades õpetajate kongressi ja õpetajatepäewade otsuseid. — seal on vähemalt arwatud, et sellest normist jätkuks.

M. Neps (sd.): Pean tähendama, et käesolewas komisjoni poolt kokkuseatud seaduses tõesti nii palju nõudmisi ja tingimisi üles loetud, mis täiesti läbiwimata on. Siin on selles paragrahwis peale wõimlemis- ja mänguplatside ja õuema weel arwesse wõetud õpetajate tarwitamiseks teataw hulk maad. Mina isiklikult keeldun selles asjas seisukoha wõtmisest, kas kooliõpetajale tingimata tarwis oleks isiklikuks harimiseks maad, seda silmas pidades, et selle seaduse järele kawatsetakse kooli õppeaega pikendada, nii et wahest ainult 2 kuud suwe-waheaega jääks, mille jooksul õpetajad waewalt maad harida jõuaksid, sest selleks kulub ometi rohkesti pool aastat ära. (**K. Päts**, maal.: Perekond teeb seda! — **Aruandja W. Päts**: Pool tiinu ometi jõuab ära

harida.) Muidugi, kui Asutaw Kogu nii otsustab, läheb see ju läbi, kuid 2 kuud on selleks ikka liig lühike aeg maaharimiseks, kus tuleb teatud ajal külwata, lõigata jne.

Ma ütlesin ju, et ma sellejuures nii wäga ei peata. Asutaw Kogu wõib seda teha kui heaks arwab. Tahtsin ainult tähendada, et kui see paragrahw sundslikuks tehakse, siis on ta läbiwiimatu. Mis teeb omawalitsus wõi haridusministeerium nende koolidega, kus maad ligidalt saada ei ole. Ma tean koolimaju, mis talumajade õue peal, isegi ühe katuse all on. Kust peaks seal maad antama mänguplatside ja ka õpetajate majapidamise jaoks. Maaseaduse järele wõib maad wõõrandada ainult rüütlimõisades. Kõik maa ei käi mitte maaseaduse wõimkonda, et teda igast kohast wõiks lõigata, kust selle kooliseaduse järele lõigata tarwis. Talumehe wõi wabadiku maa peal olewa kooli jaoks ei saa meie muidu maad, et seda paragrahw täita, kui ainult sel teel, et uus wõõrandamise seadus wälja anda. (**Wahelhuue** paremalt poolt: Wiige kool mõisa! — **Naer**.) Kooli 10 wõi 15 wersta edasi wiia ja seal uuesti üles ehitada oleks ehk maal läbiwiidaw, kuid teeb suuri kulusid. Aga kuidas saab linnakoolidele tarwilikke platse muretseda. See on wäga hea ja soowitaw, et koolidel teataw hulk maad oleks mänguplatsideks ja majapidamiseks, aga kui see paragrahw nii redigeerida, nagu ta meil praegu käes, siis wõiwad õpetajad kõik wallanõukogud ja maakonnawalitsused kohtu kätte anda sellepärast, et nad seda 27. paragrahwi ei täida ja täita ei saagi. See on keeruline asi ja seda nii paari sõnaga ära otsustada ei saa.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: On tähendatud, et 400 ruutmeetri asemel, mis mänguplatsideks kawatseti anda, pool tiinu maad peaks olema iga koolimaja kohta. Selle kohta wõin öelda, et komisjoni suuremat normi kõne all ei olnud, sellepärast jään endise seisukoha juurde. Mis puutub sellesse, mida rhs. Neps ette pani, et ülepea maad ei saa anda koolimaja juures, siis pean ütleva, et see ainult üksikutel juhtumistel wõimalik on. Maa-saamise soow õpetajate juures on aga nii ülemaaline, see on kongressidel, ajakirjanduses ja üksikute õpetajate poolt tuhandet korrad ette toodud, et kooliõpe-

tajatele, kas wõi natukenegi, kui mitte rohkem siis 1½—2½ tiinu suuruseni aia-maad antakse. See norm ei ole nii suur, et see õpetajaid takistaks koolitööl. See maa wõib ju ka koolimajast weidi eemal olla ehk küll õpetajad muidugi heameelega soowiksid, et see koolimaja külje all oleks. Kui koolil 400 ruutmeetrit õueplatsi ei ole, siis niisugune kool oma ots-tarbet ei täida ja kui maad juurde muret-seda ei saa, siis peaks küll koolimaja niisugusesse kohta üle wiima, kus õpi-lastel rohkem wabadust oleks. Jääme ettepaneku juurde igatahes kindlaks, et koolil peaks olema teataw osa maad.

Juhataja A. Rei: Sõna on rhs. Neps'il faktiliseks märkuseks.

M. Neps (sd.): Ma tähendasin selle peale, et kus on koolimaja niisuguse maa peal, mida ei saa anda ilma sellekohase eriseaduseta, siis ju maakonna- ja walla-walitsused ei saa seda maa-andmist teos-tada.

Juhataja A. Rei: § 27. kohta on tehtud parandus, millega aruandja ei ole ühinenud, nimelt härra Piiskar'i poolt ettepanek, et „400 ruutmeetrit iga klassi kohta“, wälja jätta ja asemele panna „pool tiinu kooli kohta“. (Hääletata-kakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Nüüd panen § 27. parandatud kujul hääletami-sele. (Hääletatakse.) § 27. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 28. Linna ja alewi koolidele tuleb maad muret-seda nii palju, kui see kohalikkude olude järele wõimalik on, kuid mitte üle eelmise paragrahwi normide. Selle juures tuleb silmas pidada kõigepealt kooli üle-üldiseid tarwidusi (õpilaste mänguplatsid ja kooliaiad).

J. Piiskar (sr.): Ma wõtsin sõna õieti selleks, et ette panna sellele para-grahwile teist redaktsiooni, mis seda-sama ära ütleb. Siin on öeldud, et wõi-malikult kunni selle paragrahwi normini wõib maad muret-seda linna ja alewi koo-lidele, kuid mitte rohkem. See on niisu-gune kitsendus, mille otstarwet mina ei näe. Kui näiteks kuskil alewis näib see wõimalik ja tarwilik olewat, — koolile rohkem maad muret-seda, kui seda prae-gusel silmapilgul tarwis, siis ei wõi ju seda mitte otstarbetuks pidada. Sinna

wõiks ju eeskujuliku aiapidamise sisse seada. Tulewikus wõiks ka kool suure-neda ja siis on hea, kui maatagawara jätkub. Panen ette paragrahw järgmiselt redigeerida: „Linna ja alewi koolidele tuleb maad muret-seda kohalikkude olude järele wõimalikult eelmise paragrahwi normideni, silmas pidades kõigepealt kooli üleüldiseid tarwidusi (mänguplatsid, kooliaiad jne.).“

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Kitsendustega, mida § 28. ette toodud, on komisjonis peajasjalikult seda ette nähtud, et üksi-kud koolid ei hakkaks mitte omale maa-tükke kokku koguma. Kuid see ettepa-nek, mis härra Piiskar'i poolt esitati, an-nab wõimaluse weel tagawaramaid muret-seda. Hariduskomisjon põhimõtteli-kult selle wastu ei ole, kui see koolitööd ei takista ja sellepärast wõib härra Piis-ka-r'i poolt tehtud parandusega ühineda.

Juhataja A. Rei: Aruandja on härra Piiskar'i poolt tehtud parandusega ühinenud, ja sellepärast tuleks § 28. ühes selle parandusega hääletamisele. (Hää-letatakse.) § 28. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 29. Kooli juures maad muretsema on kohus-tatud kooli ülewalpidajad (majanduslik-kude kulude kandjad).

J. Piiskar (sr.): Teen ettepaneku § 29. algul sõnade „kooli juures“ asemele panna „koolile“, mis keeleliselt sel-gem on.

Aruandja W. Päts: Ühinen pa-randusega.

Juhataja A. Rei: § 29. tuleb teh-tud parandusega hääletamisele. (Hää-letatakse.) § 29. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Päts kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa ena-musega §§ 30—32.

§ 30. Koolide tarwis on õigus maad sunduslikult wõõrandada.

G. Ülewalwe, juhtimine ja korralda-mine. § 31. Awalikkude algkoolide üle-walwe on ette nähtud sellekohases eri-seaduses.

§ 32. Üksiku algkooli tegewust juhiwad ja korraldawad:

- a) koolijuhataja,
- b) õpetajad,
- d) pedagoogikanõukogu ja
- e) kooli hoolekogu.

Aruandja W. Päts (loeb): II. Õpe- ja kaswatusosa. § 33. Algkoolis õpetatakse järgmisi õpeaineid: 1) kodulugu, 2) emakeelt, 3) laulmist, 4) wõimlemist, 5) käsitööd, 6) joonistamist ja joonestamist, 7) arithmeetikat ja algebrat, 8) geomeetriat, 9) loodusteadust ühes terwishoiuga, 10) maadeteadust, 11) ajalugu, 12) kodanikuteadust, 13) kahte wõõrast keelt ja 14) uskudeõpetust.

Märkus I: Õpilased, kelle wanemad wõi hoolekandjad seda soowiwad, wabastatakse teise keele õppimisest.

Märkus II: Muukeelistes koolides astub esimese wõõra keele asemele Eesti keel.

J. Järwe (rhw.): Rahwaerakonna rühma nimel teen järgmise paranduse § 33. juures: „a) Wabad õpeained algkoolis on usuõpetus, üks wõõras keel, b) kooli ülewälpidajad on kohustatud waba õpeainete saamist wõimaldama: 1) klassidele, kus 50% õpilastest neid õppida soowiwad; 2) keskmise klassi suurustele õpilaste rühmadele.“ Selle paranduse põhjenduseks oleks mul isiklikult järgmist ette tuua. Et usuõpetus waba õppeainena koolis aset leiaks, selle wastu ei ole weel ükski erakond midagi kaaluwat ette toonud. Tõsised lahkuminekud on tulnud ainult küsimuse juures, kas usuõpetus on koolis kohustuslik wõi mitte. Minu arwates peame usuõpetuse küsimuse samuti otsustama, kui kõik teised wabad õppeained. Eesõigusi ei peaks meie usuõpetusele andma, kuid minu arwates ei peaks meie tema kohta ka kitsendawaid määrusi maksma panema. Öeldakse, et usuõpetus ei ole oma iseloomu poolest teiste õppeainetega wõrreldaw, et teda kui õppeainet teaduslikult kuidagi põhjendada ei saa. See arwamine on ekslik, sest religioon, kui me selle all mõistame indiwiidumi ja uniwersumi wahekorra tunnet, on iseseisew, suweräänne ala inimese waimuelu awaldustes ja sellepärast on ta õpetusobjektina täiesti mõeldaw. Öeldud maksab ka kristianismi kui religiooni erinähtuse kohta.

Käesolewal juhtumisel on meile kristianism pars pro toto. Kuid sellest, et religioon õpetusainena teoreetiliselt mõeldaw, ei järgne weel iseenesest, et ta algkooli õppekawas aset leidma peaks. Küsimust peab sellest seisukohast otsustama, kas on ühiskondlikku tarwet ja nõuet usuõpetuse järele. Öeldakse, et seda tarwet meil ei ole, et usuõpetust meil halwa harjunud kombe järele õpetatakse; teiselt poolt tõendatakse, et tarwe ja nõue usuõpetuse järele praegu sedawõrd suur on ja ka edaspidigi olema saab, nii et tuleb nõudmine tema sundusliku õpetamise kohta. Leian et meie tulewase kooli kawa kokkuseadmisel ei tohi kumbki waatekoht täielikku wastuwõtmist leida. Eitaw seisukoht usuõpetuse wastu, mida meie mõne erakonna juhtiwad jõud esitawad, ei leia rahwa keskel kuigi suurt poolehoidu. Niipalju kui mina rahwa keskel liikudes olen wõinud ringi waadata, olen näinud, et usuõpetus laialiste rahwahulkade keskel poolehoidmist leiab. Igalpool soowiwad umbes 80—90% õpilastest seda õppida. See õieti ei maksa ainult usuõpetuse kohta, kas see kasuks wõi kahjuks on, mida ma praegu puudutada ei taha, kuid igatahes on see nii, et rahwa wahekord usu, usuõpetuse ja kiriku wahel ei ole mitte niisugune, nagu tema wahest Asutawas Kogus on.

See ei maksa ainult laiade hulkade kohta, waid wõib tähele panna, et koguni juhtiwate tegelaste poolt siunatakse usku, kuid waatamata selle peale lastakse end kiriklikult ristida, laulatada ja matta. Mina isiklikult ei oska seesugusest waatuswiisist kuidagi lugu pidada. Kui olla juba midagi, siis täie hingega, kas oled sina külm wõi ole palaw; aga mitte leige. Kõik see näitab, et religioon laiade rahwahulkade keskel wäga tähtsaks teguriks on, millega tahes wõi tahtmata rehkendada tuleb. Rahwas on praegu oma suures osas usu kütketes, nii ei ole minu arwates mitte nii hõlbus kerge käega temast mööda minna. Usuõpetuse koolikawasse üleswõtmise wastu on ette toodud kaks põhjendust, mida tõsiselt arwesse wõtta wõiks. Esiteks, usuõpetust tunnistab ja soowib õppida ainult teatud osa rahwast, ja ei olewat õige, kui kogu rahwas tarwete rahuldamisest osa wõtub, mis omased on osale rahwale, ja teiseks, usk on iga üksiku inimese asi, sellepärast ei pea tema õpetamine mitte koolides sündima, waid väljaspool kooli. Koguni öeldakse, et ühiskond ei pea teda

mitte edendama, waid katsuma maha suruda, kui kahjulikku asja. Mis esimesesse põhjendusesse puutub paistab mulle, et seal täit loogilist alust ei ole. Kui pidada seda põhimõtet, et wäljaandeid wõib teha ainult niisugusteks otstarweteks, mis kõikidele kodanikkudele ühte wiisi tulu toowad, siis ei peaks seda tarwitama ainult üksi usuõpetuse kohta, waid laiendada igale poole. Kui meie sellest seisukohast konsekwentsisid tõmmata tahame, ma arwan, seda meie tegema peame, siis peaksime otsusele jõudma, et riik keskkoolide ega ülikoolide heaks wäljaandeid lubada ei wõiks, sest kõik kodanikud ei ole sedawiisi neist huwitatud, nagu näiteks algkoolidest. Kui weel kaugemale minna, siis ei tohi ka riik näiteks lubada mingisugust paiukit teatud osale kodanikkudele sellepärast, et sest ei ole kõik inimesed huwitatud. Kui weel kaugemale minna wõiks isegi järeldada, et ei tohi ka algkoolide ülewalpidamist riigi kanda wõtta, sest kõik inimesed ei ole sellest ühtewiisi huwitatud. Mõnel näiteks ei ole lapsi; miks nõutakse, et need perekonnad, kellel lapsi ei ole wõi koguni ei soowi, et neid peaks olema, — wäljaandeid tegema peaksid niisuguse asja eest, millest neil ei ole mitte otsekohest tulu, waadates selle järele, kas lapsi wooruseks peetakse wõi mitte, tuleks sel korral, kui riik algkoole ülewal peab, nendele wanematele, kel lapsed on, kas preemiaid anda wõi jälle mingisuguseid trahwe wõi lisamaksusid peale panna. Ei ole tendentsi märgata, et kuskil mujal seda maksuma oleks tahetud panna ja tema tarwitusel oleks. Erijuhtumisena wõiks ehk seda usuõpetuse kohta teha, kui teine ettetoodud põhjendus usuõpetuse kahjulikkuse kohta põhjendatud oleks. Peab tähendama, et usuõpetuse kahjulikkuse kohta isegi väga autoriteetlikkude Lääne-Euroopa sotsialistidest-teadlaste waated lahku lähewad ja seal mitte ei walitse sarnane üksmeel, nagu meie mõne härra teadusmehe ja poliitikuse wahel. (M. Martna, sd.: Näiteks?) Näiteks wõiks tuua seda maad, mida härra Martna nii sagedasti armastab näiteks tuua. Aga et küsimuse arutamisel edasi jõuda, oletame, et teaduslikkudes ja kaswatuslikkudes küsimustes asi nii on, et seal kus enamus, alati õigus on, ja oletame, et usuõpetus ühiskonnale kahjulik on. Mis järgneks sellest? Sellest järgneks, et need, kes usuõpetust koolis kui kahjulikku asja sallida ei tohi, ka

wäljaspool kooli milgil tingimisel seda sallida ei tohiks. Kui seda aga siiski tehakse, siis wististi mitte südametunnistuse wabaduse austamise mõttes üksinda, peaasjalikult wist aga küll sellepärast, et see on maksimum, mida kuidagi moodi, praegust meeleolu arwesse wõttes, võimalik oleks läbi wiia.

Wastutulek usuõpetusele selgi määral nende poolt, kes seda täiesti eitawad, on selgeks tunnistuseks, et rahwa keskel tarwidus usuõpetuse järele on. Kui teie olete pidanud kord tunnistama, et see tõepoolest nii on, siis ei ole see tee, mida teie walinud olete, teie eneste waadete kohalt mitte õige. Kui teie tunnistate, et usuõpetus kahjulik on, ja ka mina pean ütlemä, et see õige suurelt osalt kahjuks on olnud ja on weel praegugi, ei tohiks teie oma wana lugupeetud kaaslaste manitsust unustusesse jätta ja lausuda, et las läheb nii kui ta läheb, waid minu arwates tuleb walida siin niisugune tee, mis aitaks usuõpetust teie arwates wõimalikult vähem kahjulikuks teha ja nimelt sellega, et usuõpetus kooli jäetakse, et teie teda ei püüa mitte eemale sealt tõrjuda, waid et ta wõimalikult ühendusesse jäetakse kooliga, et wõimaldada sellega kooli kontrolli usuõpetuse üle ja ühes sellega kooskõlasse seadmist teiste õppeainetega, et mitte ei wõiks korduda senised pahed. Sel teel saaksid wäärnähtused usuõpetuse andmise juures kõrwaldatud. Sellepärast see põhjendus, mis ette tuuakse usuõpetuse koolijätmise wastu, räägib just usuõpetuse kui waba õppeaine koolijätmise poolt.

Teisest küljest pean wastu waidlema sellele, kui soowitatakse usuõpetuse koolile sunduslikuks tegemist ilma igasuguste tingimisteta.

Selle nõudmise wastuwõtmise korral wõiks tekkida seisukord, et riik oleks kohustatud üksikute õppidasoowijate nõuete rahuldamiseks suuremaid kulusid kandma, kui teiste tähtsate waba õppeainete wõimaldamiseks. See poleks ehk mitte soowitaw. Kuid tähtis ei ole minu arwates mitte asja aineiline külg, waid ideeline. Arwan et usuõpetuse enese huwides ei seisa see, et enesele eesõigus-tatud seisukorda kätte püüda. Kui praegu usuõpetuse koolikawasse üleswõtmise niipalju wastuseismist leiab, siis just sellepärast, et usuõpetuse alal nii väga palju on patustatud, koguni nõnda palju, et usuõpetus igakord mitte kasu, waid pahatihti kahju koguni on toonud. Usu-

õpetuse õppekawasse wõtmisega tuleks koolides niisugune seisukord luua, et usuõpetuse õpetajad sisemist kohustust ja tarwidust tunneksid oma asja ajakõrgusele seada, wastasel juhtumisel wõiks korduda sama kurb minewiku nähtus ka tulewikus. See minewiku kurb pärandus hoidku meid uute eksisammude eest.

A. Tellman (töer.): Mul ei läinud korda hariduskommisjonis II lugemisel oma ettepanekut teha, sellepärast olen sunnitud seda praegu siin tegema. Ma leian, et meie kooli õppekawast nimelt üks väga tähtis aine wälja on jäänud, see on ilulugemine. Meil ei tunta kahjuks ilulugemist weel mitte õppeainena, tuntakse teda ainult teoreetiliselt, süstemaatiliselt mitte. Senni anti ilulugemine eklati põlwest põlwe kuulmise järele ja ilulugemise õpetaja toetas ennast ainult kuiwa teooria peale. Kuid siiski ei ole ilulugemine mitte mingisugune tühine asi, nagu meil selle peale waadatakse. Kui ta tülline aine oleks olnud, poleks wanad kreekelased ja roomlased seda tarwilikuks pidanud oma koolidesse wõtta. (E. Asson, sd.: See oli retoorika! — Paremaltpoolt: Laske prouad räägiwad!) Keskajal ununes ilulugemine peaaegu ära, aga 15. aastasajal wõeti ta uuesti üles. Nagu preili Asson siin tähenas, ei olnud ta mitte koolides õppeainena, waid teda kanti üksikutelt kõnetoolidelt ette. Pärastpoole aga hakkasid isegi teadusmehed tema peale kui õppeaine peale waatama. Kes esimesena ilulugemise kui õppeaine uuemal ajal oma koolidesse sisse wiis, oli Põhja-Ameerika. Tema eeskujul järele wõtsid ka Pariisi koolid ilulugemise oma õppekawasse ja nõnda edenes järk-järgult ilulugemine koolides, kunni ta wiimaks ka Wenemaal ulatas. Mina isiklikult Wenemaal õpetades olin tunnistajaks, kuidas sõjawäekoolides, keskkoolides, samuti ka algkoolides, kus see wõimalik, ka ülikooli juures ja kõrgematel naiskursustel ilulugemise peale väga rõhku pandi ja asi isegi niikaugele läks, et riiginõunikud ilulugemise tunde wõtsid, et mõjuwamalt oma kõnedes üles astuda. Haridusministeeriumi juurde oli loodud osakond, — nõukogu, kes selle järele walwas ja selle peale iseäralikku rõhku pani, et ilulugemine saaks laiendatud kõikidesse koolidesse ja wõimalikult hästi õpetatud. Meil kunni kõige wiimase ajani ilulugemist tuntud ei ole. Esimesena wõttis ta oma

õppekawasse kommertsikool, siis linna tütarlaste gümnaasium ja pärastpoole pandi tema peale rõhku ka mõnes teises koolis. Ilulugemise peale peaksime meie eestkätt just sellepärast rõhku panema, et temal teatawad pedagoogilised teened on. Ta õpetab last hästi rääkima ja hääldama ja õpetab juba algusest peale last loogiliselt mõtlema ja mitte masina kombel tükki maha wuristama. Sellega kergitab ta tuntawalt õppimist. Wõib olla, et küll wõimalik leitakse ilulugemist sisse wiia keskkoolis, mitte algkoolis, kuid mina leian, et wanemates klassides ilulugemine nii tähtis ei ole, kui ta seda alamates klassides on. Ta õpetab lapsi juba algusest peale korralikult ja süstemaatiliselt hingama ja kõwendab sellega kopsusid ja on nõnda juba terwishoidlikust seisukohast väga soovitaw. (K. Päts, maal.: Kes hakkaks meil seda õpetama?) Muidugi on meil Eestis õpetajatest-spetsialistidest puudus, minu teada on neid ainult 5. Kuid ma juhin selle peale tähelepanu, et kui meie Eesti kooli rajasime, siis meil sellel alal ka ühtegi spetsialisti ei olnud. Meie pidime ise õppides õpetama, sellepärast lonkab meie esimene eestikeelne kool, samuti nagu lonkawad enam-wähem kõik meie uuendused. Et ilulugemise kooliwiimist wõimalikuks teha, peame sellekohaseid kursusi awama, ja algkoolide Eesti keele õpetajad peaksid tingimata ka ilulugemist tundma. Ilulugemist, kui iseseiswat õppeainet kooli sisse wiia, ei pea ma praegu, kus meil õpetajad-spetsialistid puuduwad, mitte wõimalikuks. Väga hästi wõiks ilulugemine aga ühes emakeelega koolides õpetatud saada. See oleks ju wõimalik, sest nagu mul teada, kawatseb haridusministeerium ka eestulewal suwel õpetajatele kursusi toime panna, siis wõiks seal ka ilulugemist wõimalikult põhjalikult käsitada. Läbiwiidaw on see igatahes. Sellepärast teeksin ma ettepaneku, et meie teiste Lääne-Euroopa riikide eeskujul ka ilulugemise peale oma rahwakoolis tarwilikku tähelepanu juhiksime. Nõnda wõiksime meie § 33. 2. punktina sisse wiia „emakeel ühes ilulugemisega“. Emakeele õpetajad peaksid ilulugemist õpetama wõi wastawaid tunde andma. See oleks minu ettepanek.

M. Kurs-Olesk (sd.): Austatud Asutawa Kogu liikmed! Ühed on usuõpetuse poolt, teised usuõpetuse wastu, ja mina kui sotsiaaldemokraatliku rühma

liige olen usuõpetuse wastu rahwakoolides. Üks asi aga ühendab meid kõiki, neid, kes usuõpetuse wastu ja neid, kes usuõpetuse poolt on, ja see on nimelt palaw armastus noorsoo wastu. Meil kõikidel on ühine soow, — kaswatada noorsugu kõlblisteks inimesteks, ainult meie waatame igaüks oma moodi nende abinõude peale, kuidas seda kätte saada. Usuõpetust on meil senni alati antud koolides ja mis näeme meie seal? Meie näeme seltskonnas asju, mis näitawad, et kõlbliselt meie seltskond mitte väga kõrgel ei seisa, ja sellepärast otsustasin mina, et usuõpetus koolides ei jõua lapse peale nii mõjuda, et tema elutormidele ja nendele kiusatustele suudaks wastu panna. Nüüd panewad teised ette ilma usuõpetuseta läbi saada. Meie elame praegu käärimise ajal ja sellepärast ei ole see mitte üksikute ettepanek usuõpetust kõrwale jätta, sellepärast et teda halwaks pannakse, waid see on wägitegu, see on wiimati aastakümnete wõitluse tagajärg. Kümmeaastast ja palju rohkem on selleks ette walmistatud, et niisugust seisukohta wõtta ja ma leian, et aeg on tulnud, kus ainult põhjendada Jumalaga enam ei saa, nüüd, kus looduslugu inimesele sootu teisi seisukohti koolis kätte näitab, kus wastolu olemas on looduslool ja usuõpetusel. Samuti ka imelugude ja muinaslugude wahel, mida last uskuma sunnitakse. Nüüd ei saa meie wana usuõpetusega enam läbi, see ei walmista meid enam elule ette. Meie ju kõik teame, vähemalt need, kellel lapsi on, teame, kuidas lapsed meile küsimusi ette panewad ja tihtilugu niisuguseid küsimusi, mille peale meie wastata ei suuda. Kui meie oma ümbritsewat elu waatame, siis näeme, et kõik sünnib kõlbliste seaduste järele, mille usuõpetusega kõige vähematki tegemist ei ole. Kas linnawalitsus ja ka riik põhjendab kuidagiwiisi oma korraldusi usuõpetusega, ei, ta ajab ilma usuõpetuseta läbi. Kas meie õpime usuõpetuse tunnis, et meie sõrme liigutada ei pruugi ja et Issand Jumal ise näitab wetewoogudele teed ja näitab loodusele oma rada. Ma ei oska seda keelt, ja ometi ei lepi riik sellega, waid wõetakse appi teised abinõud, et weewoogudele teid rajada jne. ja epideemiate wõi taudide wastu ei wõitle meie ka mitte palwetega, waid meie wõtame tarwitusele igasugused teised abinõud ja nii on igal alal. Meie elame oma elu päris ilmalikult ja ei saa

keegi öelda, et see korralikkuse wastu oleks. Usuõpetus on ühelt poolt liig palju andnud ja teiselt poolt liig wähe. Liig wähe selles mõttes, et tema ei ole küllalt ette walmistanud elu wastu, ei ole neid imelugusid kooskõlasse wiinud tegeliku eluga ja teiselt poolt liig palju andnud, liig palju nimelt usulist dogmaatikat, millega meie midagi ei oska peale hakata ja mis elu wastu ette ei walmista. Ma pean seda väga hädaohtlikuks alati toonitada, et kõik, mis hea, on Jumalast, kõik kõlblus ja woorus on Jumalast, kui aga nüüd see alus, nagu meist mitmedki teawad ja läbi elanud on, kõikuma lööb, kui elu meid teisiti õpetab ja kui see alus meilt kaob, siis jääb laps mitu aastat ilma ühegi kõlbluse juhtnööri. Sellepärast pean mina õigeks, et kool ainult seda ilmalikku moraali õpetab. Oli aeg, kus ma arwasin, et seda iseäralikult õpetada, kuid seal on seesama nähtus, et see ära tüüdata wõib ja et see oma mõju kaotab. Leian paremaks, et seda wõib igas ettekandes edasi anda. Kooliõpetaja oma elawa ettekandega ja oma hea eeskujuga wõib paremini mõjuda kui ükski usuõpetuse tund. Meie peame lapsi maapealse elu jaoks kaswatama ja kui meie ka kümme korda ütleksime temale, et looda ainult Jumala peale, Jumal aitab sind, siis tegelik elu teeb kõik selle õpetuse nulliks. Ei, laps peab oma jalgel seisma ja oskama elus ise seisukohta wõtta ja ka jagu saama nendest kiusatustest, mis tõepoolest noort inimest wäritsewad. Meie oma edenemise õpetus näitab meile, et meie mitte ülewalt pole ilma tulnud, waid meie minewik on päris maapealne. Nii palju kui meie ette näha wõime, ei ole meil õigus noort inimest ära wõõrutada maapealsest elust, waid meie peame kõik tegema, et teda selle eluga tutwustada.

Ma lõpetan, kuid weel kord rõhutada, et meie minu äranägemise järele oma lastele kõige suuremat head teeme, kui meie last praktilise tegeliku elu jaoks ette walmistaksime ja sellele tahaksin weel juurde lisada, et kõik need tõsiselt usklikud inimesed, et need leiawad teed, kuidas selle ilmaliku moraali kõrwal, mis paratamata kõikidel tarwilik on, weel seda teist moraali õpetada. Ja kahju ei saa selle juures mitte keegi, ka mitte see wõitlew kirik, mis tahab kooli oma mõju alla saada ja selletõttu kooli kaudu oma häältearwu enamuse tõttu oma mõju suurendada. Tõsiselt usklikud inimesed tea-

wad, et mida intensiivsem on usu elu, seda paremini seavad nemad ilmalikku kui tarwis on ja kui see neile südame järele on.

W. Ernits (sd.): Ma pean oma poolt järgmist ette panema § 33. punkt 9. „loodusteaduse“ asemele „loodusõpetus“, ja eraldada sellest terwishoid p. 10. ja wõtta terwishoid ühes karskusõpetusega, sellepärast et terwishoid sisaldab rohkem kui loodusõpetus. Ei saa mitte kõike terwishoidu loodusõpetusse mahutada, näiteks õpetus elumajadest jne., seda on väga raske loodusteaduseks nimetada, samuti ka igat ühiskondlikku terwishoidu korraldust ei saa mitte loodusõpetuseks teha, waid seda peaks tingimata eraldi õpetatama. Teiseks on terwishoid niiwõrd tähtis aine, mida wõib täitsa iseseiswalt õpetada, kuna seda mujal mail koolides koguni eriti õpetatakse. Edasi teen ettepaneku, et selle paragrahwi punkt 2. uskudeõpetus maha tõmmatakse ja selle asemele ilmawaateõpetus wõetaks. Ilmawaateõpetus peaks olema õieti muude ainete ja teadmiste kokkuwõte ja süstematiseerimine. Ka sellel alal peaks mingisuguse täielikuma pildi anda katsuma. Ilmawaateõpetusse wõiks kuuluda psühholoogia. Igal inimesel on nõndanimetatud „hing“ olemas, kuidas seda seletatakse, see on teine asi. Siis wõiks ka wähe loogikat olla, wõiks puudutada üldse ilmawaate kujunemist, kuidas see on rahwusest, klassist jne., wõi teatud tingimised, et luua teatud ilmawaadet, milleks peaks õpetatama ilmawaadetest arusaamist ja nende wõrdlemist. Siis wõiks olla ilmawaateõpetusest üks aine just seletus kultuurrahwustundest ja wahetegemine showinismi ja tõsise rahwustunde wahel. Siis tuleks puudutada klassi-ilmawaadet, kuipalju ta põhjendatud on ja missugused neist olemas on. Siis tuleks puudutada ka moraali ja selle wahetunde eluga. On öeldud, et moraali wõib igas õppeaines õpetada, kuid siiski ei ole see wõimalik, sest näiteks puhtas matemaatikas ei saa kuidagi moraali puudutada. Siis wõiks waadelda objektiivselt usuküsimust. Kõigepealt usu üldist olemist, kui olemise inertsi tunnet. Keegi ei wõi kindel olla, et ta edaspidi olemas on hukka saamata, ja see kõik põhjeneb usu peal. Siis tuleks eraldada usuliikisid. Siis tuleks waadelda eraldi kõiki peauskusi. Igatahes toonitan ma seda, et kõigi nende algmõte on igale ühele arusaadaw ja siis wõiks wõrrelda,

missugune nendest peauskudest kõige huwitawam on, ja mis nende kõikide paremad küljed on, sest iga usu juures on ikka midagi head, tihti muidugi ka halba. Siis tuleks hinnata usku üldse ja selle eitawaid ja jaatawaid külgi. Kui keegi tahaks eraldi usuõpetust wõtta, siis ta waatab ka seda usku hoopis teisest seisukohast, kui ta ilmawaateõpetuse on läbi õppinud, kui siis, kui ta usust ainult kirikhärra suust kuuleb. Siis tuleks selles samas ilmawaates rahwuslikku usku puudutada, niipalju kui teda ebausust ja rahwaluules järele on jäänud. Wõiks eraldi Eesti kirikuolusid puudutada, olgugi, et preili Asson selle üle naerab. (E. Asson, sd.: Jah, teie rahwusliku usu peale naerantõesti!) Siis tahaksin ma puudutada usuõpetuse küsimust, sest see usk, mida siin mõeldakse, see meie Lutheri usk on ainult üks liik uskudest, mida ma isiklikult ei soowita ja mis mind ka ei rahulda. (Naer.) Üldiselt pean aga tunnistama, et usk on eraasi, millel kollektiivne laad. Igatahes kui demokraat, soowitaksin ma seda rahwa enese hääletamisele panna, kas ta soowib usku kooli õppeainena, wõi mitte. Teoreetiliselt wastu olla sellele nõudmisele ei saa, rahwas teeb, mis tema enamus tahab. Ja siis teiseks, kui soowitakse usku õppida, siis on rikastel see kerge, waesematel aga raske maksta. Wõidaks küll öelda, et kristlased wõiwad üksteist wastastikku aidata ja rikkamad waeseid toetada, kuid waewalt tuleb sellest suuremat wälja, iseäranis meil. Mis puutub meeleolusse, siis pean ma ütleva, et usuõpetuse poolehoidjatel on enamus ja puhas praktiliselt seisukohalt wälja minnes leian mina, et rahwahääletamisel läheks usuõpetus läbi. Wabatahtlikule usuõpetusele wastuseismisega wäheneksid pahempoolsed erakonnad ainult omi hääli tulewastel walimistel. See on kurb tõde.

N. Kann (krst.): Kehakat protestide kogu lehitsedes loodan, et kahe tunniga walmis saan. (Naer.) Mina ei ole usu-teadlane, ega ole ka usuõpetust elus õpetanud, nii et mina selle küsimuse peale puht-praktilisest seisukohast waatan, mitte spetsialistina, wiimastena esinewad ju rahwaesitaja Lattik ja Järwe ühelt poolt ja härra Ernits ja preili Asson teiselt poolt. Nimetatud isikud wõiwad ju kui usuteaduse spetsialistid omawahel teoreetilisi küsimusi usuõpetuse kasulikkuse ja mitte-kasulikkuse üle arutada. Mina waatan asja peale nii, nagu teatawad rah-

wakihid seda teewad. Pealegi olen olnud 20 aastat kooliõpetaja ja ma wõin Teile seda öelda, mida ma sel pikal ajal tähele pannud olen ja mis mulle iseäranis wiimasel ajal on silma paistnud. Nagu ma minule usaldatud koolis näha wõin ja niisamuti kõigi Tallinna koolide kohta seda tean, siis kaldub rõhuw lastewanemate enamus usuõpetuse poole. Minu koolis on näiteks 90% lastewanematest usuõpetuse poolt. (E. Asson, sd.: Kus on andmed?) Ma tunnen seda asja igatahes hoopis parem, kui Teie, preili Asson. Minule usaldatud koolis wõtawad, ilma et ma mingisugust surwet awaldaksin, 90% lastest usuõpetust. (E. Asson, sd.: No muidugi, kui koolijuhataja taewaliitlane on.) Parema taewaliitlane, kui põrguliitlane olla. (Üldine naer.) Tahan sellele seisukohale jääda, millel ikka olnud olen. Ei ole pärast tarwis mitte seisukohta muuta, kui mitmel teisel, kui ajad seda nõuawad. Minu koolis, kordan, on asi nii, et 600 õpilase seast 90% on neid, kes usuõpetust wõtawad. Kahe, kolme päewa eest oli meil huwitaw koosolek kokku kutsutud, kuhu olid ilmunud Tallinna 30 kooli lastewanemate esitajad. Seal lastewanemate hoolekogude ja komiteede poolt wolitatud esitajate koosolekul wõeti vastu otsus, mida teie warsti ajalehtedes lugeda wõite ja mis loodetawasti warsti ka fraktsioonidele kätte saadetakse. (E. Asson, sd.: Kas teie juhatajate koosolekut?) Ei juhatanud, olin lihtne liige, kuid mina aitasin muidugi otsuse tegemiseks kaasa. (Naer.) 25 lastewanemat olid selle poolt, et usuõpetust tuleks anda, 5 jäid erapooletuks. Erapooletute seas ei olnud ühtegi, kes oleks vastu rääkinud. (M. Martna, sd.: Nad kartsid!) Ei kartnud, sest mingisugust surwet ei olnud. (A. Janson, sr.: Kas teie teisest otsast katusite?) Teie minge parem kirikusse ja laulge, härra Janson. (Üldine naer.) Edasi tahtsin öelda, et paljude koolide lastewanemate kogud on proteste saatnud ja need on kõik meie hariduskomisjoni tulnud. Saatjad ootawad, et protestid saaksid Asutawas Kogus ette kantud, ja sellepärast loen mina oma armsaks kohuseks neid weel täna siin ette kanda, kuigi aeg juba hiline on ja teie heameelega koju läheksite. (Mitmed hüüded: Meie läheme juba kohe koju!) Ei, oodake weidi. Aega elada, aega surra!

Esimene protestikiri on Järwa maa-

konna Öisu ja Kärewere kooli ringkonna poolt. (M. Martna, sd.: Need on muidugi usuõpetuse vastu?) Ei ole. Teie koguge neid, kes vastu on. Käesolew kiri on liig pikk ja siin on wäga palju allkirju. Waadake. Edasi on Paide lastewanemate koosoleku protest. (Wahelhüüe: Kus teie need kätte olete saanud?) Eks teie fraktsiooni liige härra Ernits, kui hariduskomisjoni sekretäär, tõi nad minu kätte, sest mina olen juhataja abi. Siin on edasi Järwa maakonna Metstaguse kooli protestikiri, jälle muidugi suure hulga allkirjadega. Ma seda protesti ka lugema ei hakka, ta on wäga pikk. Edasi järgneb protokoll Wäatsa kogukonna lastewanemate poolt. Jällegi palju allkirju. Edasi on palwe Lööla ja Wissuwere kooli lastewanemate poolt Asutawale Kogule usuõpetust koolidesse alles jätta. Siis on Lokuta rahwakooli ringkonna lastewanemate kiri. (M. Martna, sd.: Kus see on?) Teie tunnete nähtawasti halvasti kodumaa geograafiat, ega mina kohustatud ei ole teile seda õpetama. Edasi tuleb Rõhu kooliringkonna — Weinjärwe wallas Koeru kihelkonnast — lastewanemate protest, siis on Koeru kõrgema algkooli lastewanemate kiri, edasi on Taikse lastewanemate poolt protest, siis on Koeru kihelkonna Weinjärwe walla Udewa kooliringkonna lastewanemate nõudmine. (Wahelhüüe: Kõik ainult Koeru kihelkonnast!) Tuleb ka mujalt. Siis on Wisisti kooliringkonna kiri. (L. Olesk, sd.: Kõik on wist ühe kõstri kirjutatud!) Ei tea, teie olete jurist, teie wõite seda küsimust uurida. Siis on Lahu kooliringkonna lastewanemate protestikiri, edasi Wao kooliringkonna lastewanemate protest. Nüüd kannan teile Tallinna Pühawaimu koguduse peakoosoleku resolutsiooni ette, ta on järgmise sisuga:

„Silmas pidades, et kooliküsimus lähemal ajal Asutawas Kogus arutamisele tuleb, wõttis Tallinna Pühawaimu koguduse peakoosolek, mis 31. jaanuaril 1920. a. ära peeti, usuõpetuse küsimuse koolides kõne alla ja otsustas elawate läbirääkimiste järel ühel häälrel järgmine resolutsioon vastu wõtta: Kooli ülesanne ei ole mitte ainult lastele teadmisi pakkuda, waid ka iseloomusid kaswatada ja kõige jõuga selleks kaasa aidata, et õpilastest head inimesed ja truud kohusetundelised riigikodanikud saaksid. Kui meie rahwa tulewik kindlustatud ja meie riik elujõuline olla ta-

hab, peab ta kõlblistest isikutest koos seisma ja meie noorsugu niisugusteks isikuteks välja kaswama. Elu on aga näidanud, et ilma usuta kõlblusel elujõudu ei ole, et noorsoo kaswatamine ilma usu-liste mõjudeta kõige haledamaid tagajär- gesid päewawalgele toob ja laste waim- lise ja kehaliku elu purustab, et ta mitte ainult kohusetunde puudust, inetu elu- maitsemise himu ja hoolimata enesear- mastust ei edenda, waid isegi kuritege- wusele, toorele wägiwallale ja inimsuse häwitamisele teed walmistab, nagu näi- teks, usust lahtiöelnud enamlaste walit- sus igalpool hiilgawalt tõendab. Selle- pärast ei ole wanematel kooli wastu, kus usuõpetus puudub, mingisugust usaldust, ja nad on wiimasel ajal erakorralisi kulusid selleks kandma pidanud, et oma lapsi usuõpetusega kooli häwitawate mõjude eest hoida. Koosolek leiab aga, et see loo- muwastane nähtus ja puudulik kaswatuse töö on, kui kool nendest suurtest kultuu- rilistest warandustest, mida usk ja pea- asjalikult ristiusu kirik aastatuhandete jooksul loonud on, tähele panemata mööda läheb ja arwab, et niisuguse tähtsa õppe- aine kättesaamiseks, mis waimu ja ise- loomu harib ja silmaringi laiendab, wane- matele iseäralikkude kulude sünnitamine ülekohtune on. Sellepärast peab elu- nõuete ja õigluse seisukohalt välja min- nes usuõpetus koolidele tingimata sun- duslik ja õpilastele maksuta kättesaadaw olema. Sellest resolutsioonist otsustab koosolek ärakirja Asutawa Kogu juhata- sele ja ew.-lutheruse usu konsistoriumile saata. Protokollile allakirjutajateks woli- tas peakoosolek härrad: Walk'i, H. Raud- sepp'a, M. Püüman'i, Wanajuurt ja Licht'i." Protokollile alla kirjutatud ongi 5 inimest. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : K a s s e e o n k ö i g i k i r j a d e e k s t r a k t ?) Edasi on siin Eesti hari- duskommisjonile sisse tulnud Ambla ew.- lutheruse usu koguduse poolt pikem pro- test ja nõudmine, et usuõpetus koolis sunduslikuks õppeaineks telitaks. Ma ei hakka seda siin lugema. Siis on edasi Tartu kommertskooli wanematenõukogu Asutawa Kogu hariduskommisjonile järg- mise teadaande saatnud: „Tartu realkom- mertskooli wanematenõukogu juhatusel on au wanematenõukogu wolitusel nime- tatud kooli wanematäiskogu koosolekul 19. okt. s. a. tehtud otsused Asutawa Kogu hariduskommisjonile teada anda: 1) Koolijuhatuselt nõuda, et koolile usu- õpetust 2 tundi nädalas antaks. Õpilasi

wabastada sellest õppeainest kunni 4. klas- sini ühes arwatud, wõib ainult wanemate nõusolekul. Kõrgemate klasside õpilas- tele jääb usuõpetusest osawõtmine wa- balt otsustada. 2) Asutawa Kogu haridus- komisjonile ette panna, et usuõpetuse- tundidel ja õpetajatel ühesugused õigused oleksid teiste õppeainetega ja õpetaja- tega“.

See on keskkooli, Tartu kommerts- kooli poolt.

Siis on weel üks protestkiri, mida õieti ette lugema peaks minu fraktsiooni seltsimees Lattik, aga et ta ise mitte siin ei ole, siis teen mina seda. (E. Asson, sd.: Kas see tema kirjutatud on?) Ei mitte tema kirjutatud, waid tema poolt alla kirjutatud.

„Kõrgesti austatud Asutawa Kogu esi- mehele. Mul on au Teile, härra esimees, ette panna allajärgnew rahwakoosoleku otsus ja ma julgen Teid paluda, seda ot- sust Asutawa Kogule teada anda.

Rahwakoosolek, mis 3. märtsil s. a. „Estoonia“ kontsertsaalis (E. Asson, sd.: Lattik'u miitingul!) ära peeti ja millest nii suur hulk wabariigi koda- nikke osa wõttis, et neid ruumid waewalt mahutasid, protesteerib kõige kindlamalt selle wastu, et Asutaw Kogu usuõpetuse koolidest välja heita kawatseb. Kooli- ülesanne ei ole mitte ainult teadmisi pak- kuda, waid kõigepealt kindlaid iseloomu- sid, häid inimesi ja ustawaid riigikoda- nikke kaswatada. Elu on näidanud, et ükski riik ega rahwas ilma kõlblise alu- seta ajaloo tormidele wastu panna ei jõua. Moraalil ilma usuta ei ole aga elujõudu. Niisamuti ei saa ükski haridustöö täielik olla, kui ta tähelpanemata mööda läheb neist suurtest kultuurilistest warandus- test ja wäärtustest, mis ristiusk paari tuhande aasta kestwusel on loonud. Kool, kus usuõpetus puudub, mõjub laste peale waimliselt, kõlbliselt ja kehalikult häwi- tawalt ja sellepärast ei ole lastewanema- tel tema wastu mingisugust usaldust. Kõike seda silmas pidades nõuab koos- olek, et usuõpetus koolile sunduslik ja lastele maksuta oleks, ja teeb niisugusel korral, kui Asutaw Kogu selles asjas eita- wale seisukohale peaks asuma, ettepa- neku selles määratu tähtsas küsimuses rahwahääletamist ette wõtta.“

Sellel koosolekul oli umbes 2.000 ini- mese hulgast wastu umbes 8. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : K e s s e l l e r e s o l u t s i o o n i k i r j u t a s ?) Mina

igatahes mitte. Siis oleks mul veel selle kiriku poolt, kuhu härra Janson ja mina kuulume, see on apostliku õigeusu kiriku walitsuse poolt järgmine otsus ette kanda:

„Eesti Asutawa Kogu juhatusese. Pärnumaa apostliku õigeusu waimulikud koosolekul 25. II s. a. on oma protokollimuuseumis järgmise otsuse üles wõtnud: Usuõpetuse kohta tõendawad kõik koosolijad, et rahwa suur enamus tema allesjäämise poolt ka algkoolides on. Tuuakse ette mitmelt poolt, et usuõpetuse wõimalus on praeguse korra juures alles jätetud ainult teise usu lastele, kuna kooliõpetajate seas harwa meieusulisi leidub. Et uus seadus, mis algkoolide kohta Asutawas Kogus wastu on wõetud, usuõpetuse suhtes rahwa suurt enamust ei rahulda, siis palub koosolek piiskopkonna nõukogu, kui wõimalik on, kas wõi kontaktis teise usu esitajatega, korraldada wabariigis referendumi nõudmist ja toimepanemist usuõpetuse kohta koolides, nii et usuõpetus kooli ülespidajale sunduslik oleks.“

Seda otsust Eesti Asutawa Kogu juhatajale teada andes, loeb Eesti piiskopkonna nõukogu oma kohuseks apostliku õigeusu waimulikude palwet, kes kõigist Eesti wabariigi maakondadest samasuguste palwetega piiskopkonna nõukogu poole pööravad, toetada ja paluda korraldust teha, et see palwe Asutawas Kogus tähelepanemist leiaks. (Wahel hüüe pahemalt poolt: Ega kõik preestrid ei nõua.) Ja wõib olla see preester ei nõua, kes sotsiaaldemokraatide ühe organisatsiooni eesotsas seisab. (L. Johanson, sd.: Kust teie niisugused asjad wälja nuusite ja kes selle organisatsiooni eesotsas seisab?) Seda nuuskis üks teie sotsiaaldemokraatidest üles, mitte mina. Ta kuulutas seda siit kõnetoolilt „urbi et orbi“. Kuidas kõneleja nimi on, ei tea ma, sest et ma teie fraktsiooni liigetest ainult neid tunnen, kes Asutawa Kogu kõnetoolil üles astuwad. Kuid ma jätan selle küsimuse, et teil Eestis 100 organisatsiooni ja ühe organisatsiooni esimees preester olewat. Ma teatasin teile, mida rahwas nõuab, ja seda nõudmist toetab ka suurem hulk kooliõpetajaid. Tallinna kooliõpetajate enamus on igatahes selle poolt, et usuõpetuse asjas ei tohiks mingisugust wägiwalda tarwitada, see tähendab, et teda ei tohiks peale sundida ega ka keelata. Usuõpetuse küsimuses peaks wabadus antama ja teda

õppigu need, kes teda õppida soowiwad, kuid õpilased, kelle wanemad seda mitte ei soowi, olgu temast wabastatud. Mina austan teiste arwamisi, kuid ma kui kooliõpetaja ei saa selles küsimuses teist seisukohta wõtta: meie peame täitsa objektiivsed olema selles küsimuses, peame ütleva, et kui lapsewanem tahab, ta laps olgu sellest õppeainest wabastatud, siis olgu ta wabastatud, kui laps tahab õppida, siis õppigu. See on niisugune asi, mille wastu see waielda ei saa, kes tõesti ka teiste inimeste tahtmist austab. Misspärast tahate aga teie seal pahemal pool oma wäikese vähemusega meile, rõhuvale enamusele, seda kaela suruda? Asi ei ole veel küps. Et usuõpetus ükskord koolist wälja langeb. (M. Martna, sd.: O h o o!) Härra Martna, ma olen ajaloo-teadlane ja ma tunnen selle õppeaine käekäiku teistes riikides. (M. Martna, sd.: S o o!) Asi ei ole aga meil Eestis veel mitte küps. Teie olete Saksamaal wiibinud ja tunnete, missugune seisukoht seal wõeti. Sotsialistlikul Saksamaal jäeti konfessionaalsed koolidki alles, meie aga nõuame ilmalikku kooli, kuid selle tingimisega, et temas ka usuõpetus maad leiaks. Ja ma arwan, et kõik, kes praegu wastu waidlewad, wõiksid sellega rahule jääda, kui nad seda kätte saawad, mida meie nõuame. Usuõpetus, mis enne esimesel kohal seisis, on nüüd wiimasele kohale paigutatud, on tehtud niisuguseks õppeaineks, mida õpilased õppida wõiwad ja mida nad ka ei tarwitse õppida. Nii on meie nõudmine. Ja kordan veel kord, meie muud ei taha ja ei soowi, kui ainult seda, et wabadus jätaks meie lastewanematele, teha, mida nad ise heaks arwawad.

Kuulsin täna proua Olesk'i kõnet, mis minule isiklikult meeldis, ehk küll see kõne oli öeldud inimese poolt, kes teisiti mõtleb, kui mina ja kes kindlal arwamisel on, et ilma usuõpetuseta juba praegusel ajal wõimalik on läbi saada. Ta jäägu oma arwamisele ja wõidelgu selle eest, et ta mõte rohkem poolehoidjaid leiaks, mina sellele wastu ei seisa, kuid praegusel ajal on proua Olesk'i poolehoidjate arw väga pisitillukene.

See oli minu seisukoht usuõpetuse asjus. Selle kohta, mida proua Tellman ette tõi ja nimelt, et algkoolidesse ilulugemine iseäraliku õppeainena sisse wõetagu, pean tähendama, et ilulugemine on üks osa meil emakeele õpetamise aimest. Kui meie emakeeleõpetajad hästi ette on walmis-

tatud, siis wõiwad nad ka lastele ilulugemist õpetada. Kui aga praeguste kooliõpetajatega seda õppeainet õpetama hakatakse, siis tuleb seesama asi wälja, mis meil mitme õppeasjaga juba olemas on. Wõtame näiteks paar õppeasja. Meil on algkooli tunnikawasse sisse wõetud kodulugu, sellepärast et Saksamaa algkoolides see õppeaine leidus. Meil ei osatud aga alguses sellega midagi peale hakata; ei olnud raamatuid olemas, ei olnud isegi programmi. Ja kuidas siis õpetada, kui ma ei tea, mida ma õieti õpetama pean. Samasugune lugu oli käsitöoga. Kuid kõige kurwemal järjel on praegu ikkagi alles emakeele õpetamine. Täna alles teatas preili Asson, Asutawa Kogu hariduskommissjoni liige, et ühe maakooliõpetaja poolt oli kiri tulnud, kus 6—7-realises kirjas oli kümnekond wigu olnud. Kahjuks ei ole sarnased kooliõpetajad mitte erandid, neid on kaunis hulgake olemas, ja need isikud peawad meie 6-klassilises algkoolis õpilasi edasi wiima, peawad neile teadmisi andma emakeeles. (M. Martna, sd.: K a u s u õ p e t u s e s !) Ega nad usuõpetust paremini ei mõista. Läänud aasta suwel peeti Wiru maakonnas kooliõpetajate kursusi. Seal hakkas üks kooliõpetaja oma ametiwendadele Eesti keelt õpetama, nagu ta seda oma kooliõpilastele oli õpetanud. Ta lasi neid lugeda ja kirjutada ja õigekirjutamise kätteõpetamiseks tegi ta etteütlusi, kusjuures selgus, et esimese töö juures leidus kooliõpetajaid, kes 60—70 õigekirjutuse wiga tegid ühes kirjatöös. Seal on see õpetajate kogu, kes meie kuueaastasest algkoolis õpetama peab. Kuidas hakkawad nad lapsi õpetama ilulugemisele proua Tellman'i retsepti järele, kui nad ise õigekirjutuses weel 60 wiga teewad? Kes ilulugemist õpetada tahab, peab ise hästi lugeda mõistma. Nii siis, kui teie soowite, proua Tellman, et meie algkoolides lapsed ilusasti lugeda oskaksid, siis peate teisest otsast peale hakkama. Nõudke, et ilulugemist kooliõpetajate seminarides õpetataks. Sealt tuleksid meil siis tulewikus rahwakooliõpetajad, kes lugemise peale koolis rohkem rõhku paneksid. Edasi härra Ernits, kellest ma isiklikult suurt lugu pean, sellepärast et ta otsekohene mees on ja palju omas elust tööd on teinud, ta seisab aga elust natukene kaugel ja mis peaasi on, ta ei ole mitte pedagoog, waid õpetlane. Sellepärast on arusaadaw, miks ta algkoolile õppeaineid soowitab, mida seal keegi

õpetada ei jaksa. Härra Ernits'i ilmawaa-teõpetust wõiks wahest kooliõpetajate seminaris, ülikoolis wõi wanemas kesk-kooliklassis õpetada. Härra Ernits on palju teaduslikku tööd teinud, ja kui ta mõnda mõtteteaduslikku raamatut, näiteks loogikaraamatut loeb, siis ei ole see temal raske lugeda, loeb ta psühholoogiat, siis on see temale jällegi kerge. Kuid sellejuures arwab ta, et ega see lapselegi raske ei ole. Tema ei mõista enesele seda waimlist tasapinda ette kujutada, mis wäikesel 10—12 aastasel mudilasel, olemas, ja oletab, et mudilane psühholoogiast niisama aru saab, kui teaduslikult mõtleja inimene. Nii siis ei saa niisuguseid õppeaineid algkooli tunnikawasse sisse wõtta, milleks meil esiteks õpetajaid ei leidu ja teiseks — millest lapsed aru ei saa.

Täna on siin otsustatud, et algkool keskkooli ettevalmistamise kool on, mida ma mitte ei toetanud. Mina tahtsin, et algkool peab olema täitsa iseseisew kool. Algkool annab haridust 90% rahwast, umbes 10% lähewad edasi erikoolidesse ja keskkoolidesse, kuid majesteetlikud rahwaesitajad on otsustanud, nagu härra Uluots seda ütleb, ja sel korral nimelt seda, et algkool olgu ettevalmistamise klassideks meie keskkoolile; sellepärast tuleb mul wastu waielda siin weel härra Järwe'le, kes nõuab, et üks wõõras keel peaks algkoolis sunduslik olema. Mina ütlen aga, et kaks keelt tuleb tunnikawasse wõtta, millest teine neile sunduslik olgu, kes oma haridust eri-wõi keskkoolis jätkata mõtlewad. On kord otsustatud algkool ettevalmistuse klassideks keskkoolidele teha, kuidas saab siis keskkool oma kuueaastase kursusega wõõraid keeli kätte õpetada, kui algkoolis ainult üks wõõraskeel on. Kui meie oleksime tahtnud iseseiswat algkooli ehitada, siis ei oleks pidanud tal ülepea keeli olema, wõi aga meie geograafilisi tingimisi silmas pidades oleks wõinud ühe keele, kas Saksa, Wene wõi Inglise keele waba õppeainena sisse wõtta ja missuguse nimelt, seda oleks muidugi tarwis olnud siin otsustada. Nüüd ei ole aga teist pääseteed, meie peame kaks keelt algkooli sisse wõtma. Sellega oleme endile aga niisuguse algkooli loonud, millist teistes maades kuskil ei ole. Tahab ta üht keelt algkoolis õpetada, siis tuleb lastewanematel, kes oma lapsi kesk- ja erikoolides edasi õppida lasewad, erakombel oma lastele keeli õpetada. Wastasel korral ei saaks meie kesk- ja erikoolide lõpetajad ülikoolides edasi.

Kui nad seal wõõrakeelist teaduslikku kirjandust ei loe, siis tuleksid meil ülikoolist tulewikus väga wiltsad spetsialistid wälja. Pealegi peame meie oma geograafiliste tingimuste tõttu tingimata kaks wõõrast keelt tundma. Nooremas eas õpiwad lapsed keele mängides ära, pärast poole ja isegi wanemates kesk-kooliklassides ei ole see enam nii kerge.

See oleks kõik, mis ma Asutawale Kogule selle paragrahwi kohta öelda tahtsin. Nüüd tahaksin aga weel lõpuks pöörata Asutawa Kogu liigete poole ettepanekuga, et nad pühadeajal kodus hästi järele mõtleksid ja oma ümbruses rahwa meeoleolu uuriks ja siis tagasi tulles mõistliku otsuse teeksid. See otsus lubagu algkooli usuõpetust sisse wõtta neile, kes seda õppeainet soowiwad. See oleks mu soow teile eelseiswateks pühadeks. (N a e r.)

W. Ernits (sd.): Minu märkus puudutab neid kirju, mida rahwaesitaja Kann siin ette luges. Seal oli 13 lehel 513 allkirja, tähendab 40 allkirja keskmiselt iga kooli kohta, mis mitte liiga suur arw ei ole. Kuid peale selle oli 6 niisugust märkekirja, millel allkirju ei olnud, muuseas ka „Estonia“ koosoleku poolt, mille arw 1.000—2.000 wahel kõikus. Minu arwa-

mine on, kui usuõpetus koolist wälja heidetakse, siis pahempoolsed erakonnad häälesid kaotawad. (W a h e l h ü ü e: Koosolek lõpetada!)

Juhataja A. Rei: On ettepanek tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Poolt on 38, wastu 29 häält, sellega on otsustatud koosolek lõpetada. Järgmise koosoleku aja on Asutaw Kogu juba kindlaks määranud. Enne koosoleku lõppu on mul Asutawale Kogule teatada, et Wene kongressi poolt on terwitustelegramm tulnud. Palun sekretääri ette kanda.

5. Terwitustelegrammi ettekandmine.

Sekretäär A. Jürman (loeb): Председателю Учредительного Собрания.

Русский с'езд приступая к своей работе приветствует Учредительное Собрание Эстонского народа давшего в своей стране приют русским беженцам и выражает Учредительному Собранию пожелание успеха в его трудах по устройению своей страны.

Президиум русского с'езда.

Juhataja A. Rei: Lõpetan Asutawa Kogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9 õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei.**

Abisekretäär **A. Jürman.**